

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ІНІ філософії, культурології, політології
Кафедра політології

До захисту допущено

Кафедрою політології протокол № 6 від 19.12.2025

завідувач кафедри політології Олександр Фісун

« 19 » _____ грудня _____ 2025 р.

Кваліфікаційна робота
здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти

**«Сучасні теорії циклів гегемонії:
глобальні, регіональні та локальні імплікації»**

Спеціальність (спеціалізація) 052 Політологія
Освітня програма «Глобальні студії та світова політика»

Виконавець Яна Назаренко

Науковий керівник Олександр Фісун

Харків – 2025 рік

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (МАГІСТЕРСЬКУ) РОБОТУ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет філософський
Кафедра політології
Спеціальність 052 Політологія
Освітньо-професійна програма «Глобальні студії та світова політика»
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Студентка: Назаренко Яна Василівна

Тема роботи:

«Сучасні теорії циклів гегемонії: глобальні, регіональні та локальні імплікації»

Науковий керівник:

Фісун Олександр Анатолійович,
доктор політичних наук, професор кафедри політології

Строк подання роботи: 01 грудня 2025 року

Дата видачі завдання: 30 вересня 2024 року

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ:

- визначити поняття гегемонії та її еволюцію;
- проаналізувати основні теорії циклів гегемонії;
- дослідити глобальні цикли гегемонії;
- охарактеризувати регіональні та локальні прояви гегемонії;
- проаналізувати взаємодію глобального, регіонального та локального рівнів гегемонії.

Підпис студента Назаренко Я.В.

Підпис керівника Фісун О.А.

ПОДАННЯ ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ

До захисту направляється студентка Назаренко Яна Василівна.

Кваліфікаційна (магістерська) робота виконана та відповідає вимогам.

Магістерська робота і рецензія додаються.

Декан філософського факультету _____ Карпенко І. В.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра здобувача вищої освіти 6-го курсу групи ОПМ-61 денної форми навчання спеціальності С2 «Політологія» освітньо-професійної програми «Глобальні студії та світова політика» Навчально-наукового Інституту філософії, культурології, політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Назаренко Яни Василівни на тему:

«Сучасні теорії циклів гегемонії: глобальні, регіональні та локальні імплікації»

Рецензована кваліфікаційна робота Я. В. Назаренко присвячена одній із найбільш дискусійних та складних проблем сучасної політичної науки - циклічності процесів гегемонії у системі міжнародних відносин. Актуальність обраної теми важко переоцінити, оскільки сучасний світ переживає період глибинних трансформацій міжнародного порядку, переформатування глобальних та регіональних центрів сили, а також кризи традиційних механізмів управління міжнародною системою. У цих умовах теоретичне осмислення закономірностей виникнення, розвитку та занепаду гегемонії стає не просто академічною вправою, а нагальною потребою для розуміння векторів розвитку світової політики.

Теоретичну основу дослідження складає широкий спектр концепцій та підходів, представлених у працях визнаних класиків політичної науки та теорії міжнародних відносин. Автор демонструє володіння концептуальним апаратом світ-системного аналізу І. Валлерстайна, теорією гегемоністської стабільності Р. Гілпіна, концепцією довгих циклів нагромадження капіталу Дж. Аррігі та неограмшійанським підходом до розуміння гегемонії як комплексного феномену, що поєднує примус та консенсус. Важливо підкреслити, що Я. В. Назаренко не обмежується механічним переказом ідей цих мислителів, а здійснює їх

критичний синтез, виявляючи точки дотику та розбіжностей між різними теоретичними традиціями.

Особливої уваги заслуговує спроба автора інтегрувати макро- та мікро-перспективи аналізу. Якщо світ-системний підхід традиційно зосереджується на довгострокових структурних процесах та великих історичних циклах, то введення регіонального та локального вимірів дозволяє побачити, як ці макро-процеси реалізуються в конкретних географічних та політичних контекстах, набуваючи специфічних форм та породжуючи унікальні конфігурації влади.

Структура дослідження побудована раціонально та відображає логіку руху наукової думки від загального до конкретного, від теоретичного осмислення до емпіричної верифікації. Перший розділ виконує функцію теоретико-методологічного фундаменту, де автор послідовно розглядає еволюцію концепту гегемонії, аналізує різні інтерпретації цього явища в історії політичної думки та обґрунтовує власну дослідницьку оптику.

Другий розділ присвячений аналізу глобального виміру циклів гегемонії. Авторка детально реконструює механізми формування та функціонування британської гегемонії доби Pax Britannica, показуючи, як поєднання промислової революції, фінансового домінування Лондона, контролю над морськими шляхами та ідеологічного впливу лібералізму створювало основу для британського світового панування. Аналіз американської гегемонії після 1945 року демонструє трансформацію природи глобального лідерства в умовах біполярного протистояння, а пізніше - в епоху однополярності. Авторка переконливо показує, як США створили комплексну систему економічної, військово-політичної, інституційної та ідеологічної гегемонії, яка виявилася більш складною та багатовимірною порівняно з британським прецедентом.

Особливий інтерес становить розгляд перспектив формування китайської гегемонії. Я. В. Назаренко виважено підходить до цього питання, уникаючи як апологетики китайської моделі, так і її безпідставної критики. Авторка аналізує

структурні передумови можливого переходу гегемонії до Китаю (економічна потужність, технологічний розвиток, геополітичні амбіції), але водночас вказує на численні виклики та обмеження, з якими стикається КНР на цьому шляху. Такий збалансований підхід свідчить про наукову зрілість та об'єктивність дослідника.

Третій розділ роботи присвячений регіональному та локальному вимірам гегемонії, що є важливим доповненням до аналізу глобальних процесів. Авторка переконливо демонструє, що регіональна гегемонія не є простим масштабованим варіантом глобальної, а має власну специфіку, зумовлену географічними, історичними, культурними та економічними факторами конкретних макро-регіонів. Аналіз взаємодії між глобальними та регіональними гегемонами розкриває складну динаміку співпраці, конкуренції та конфлікту, що характеризує сучасну міжнародну систему.

Включення локального виміру через призму конкретних конфліктів дозволяє побачити, як абстрактні теоретичні конструкції реалізуються в повсякденній практиці міжнародних відносин. Авторка демонструє, що навіть на локальному рівні відтворюються базові механізми гегемонічного домінування - поєднання примусу та консенсусу, використання матеріальних та символічних ресурсів, формування коаліцій та інституційних структур, які легітимізують владу гегемона.

Важливою перевагою роботи є комплексність підходу до феномена гегемонії. Авторка не редукує гегемонію до окремого виміру (економічного, військового чи ідеологічного), а розглядає її як багатокomпонентну систему, де різні елементи взаємопідсилюють один одного. Такий холістичний підхід дозволяє уникнути спрощень та побачити гегемонію в її цілісності та складності.

Слід також відзначити історичну перспективу дослідження. Я. В. Назаренко не обмежується аналізом сучасного стану справ, а простежує довгострокову еволюцію гегемонічних систем, що дозволяє виявити фундаментальні

закономірності та тренди, які можуть бути не очевидними при синхронічному аналізі. Ця діахронічна перспектива особливо цінна для розуміння циклічної природи процесів гегемонії.

Дослідження характеризується концептуальною зрілістю, методологічною коректністю, аналітичною глибиною та практичною релевантністю. Я. В. Назаренко продемонструвала здатність до самостійного наукового мислення, критичного опрацювання великого масиву теоретичної літератури, системного аналізу складних політичних феноменів та формулювання обґрунтованих висновків. Робота написана грамотною академічною мовою, має чітку структуру та логічну послідовність. Бібліографія дослідження є репрезентативною та включає як фундаментальні праці, так і новітні публікації з проблематики.

Вважаю, що кваліфікаційна робота Я. В. Назаренко «Сучасні теорії циклів гегемонії: глобальні, регіональні та локальні імплікації» відповідає всім вимогам, що ставляться до робіт такого рівня та заслуговує на високу оцінку. Також хочу висловити сподівання, що авторка продовжить наукові дослідження в цій важливій та перспективній сфері, розвиваючи та поглиблюючи підходи, закладені в даній роботі.

Рецензент:

доктор філософських наук,
професор кафедри теоретичної і практичної філософії
імені професора Й. Б. Шада
Навчально-наукового Інституту філософії, культурології, політології
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

(Підпис)

Перепелиця О.М.
(прізвище та ініціали)

ВІДГУК

**на кваліфікаційну роботу магістра студентки 6-го курсу групи ОПМ-61
денної форми навчання спеціальності С2 «Політологія» освітньо-
професійної програми «Глобальні студії та світова політика»**

**Навчально-наукового Інституту філософії, культурології, політології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна**

Назаренко Яни Василівни на тему:

**«Сучасні теорії циклів гегемонії:
глобальні, регіональні та локальні імплікації»**

Представлена на рецензування кваліфікаційна робота Я.В. Назаренко присвячена актуальній та науково значущій проблематиці циклічності динаміки гегемонії у сучасній системі міжнародних відносин. Обрана тема дослідження є особливо релевантною в контексті трансформацій глобального порядку, зростання геополітичної конкуренції та формування нових центрів впливу на міжнародній арені. У період фундаментальних змін світової політичної архітектури, коли традиційні держави-гегемони стикаються з викликами з боку регіональних держав-лідерів, а також у світлі глибоких структурних трансформацій міжнародної системи, дослідження механізмів і закономірностей циклів гегемонії набуває не лише теоретичного, а й практичного значення.

Робота Я.В. Назаренко демонструє глибоке опрацювання автором теоретичних засад дослідження гегемонії. Здобувачка системно та послідовно проаналізував концептуальні підходи провідних теоретиків - Іммануїла Валлерстайна, Роберта Гілпіна, Джованні Аррігі та Антоніо Грамші, що свідчить про комплексне використання фундаментальної наукової літератури як класичного, так і сучасного періоду. Особливо вдалим є застосування світ-системного аналізу як методологічної основи для вивчення циклічних змін у світовій політиці та економіці, що дозволило автору виявити глибинні структурні закономірності, які визначають динаміку міжнародних відносин.

Структура роботи є логічною, послідовною та збалансованою. Перший розділ закладає теоретико-методологічний фундамент дослідження, де автор детально розглядає понятійно-категоріальний апарат, історичну еволюцію концепту

гегемонії від античних часів до сучасності, а також критично аналізує різні наукові школи та підходи до вивчення циклів гегемонії. Особливо цінним є те, що Я.В. Назаренко не обмежується простим описом теоретичних концепцій, а здійснює їх компаративний аналіз, виявляючи сильні та слабкі сторони кожного підходу, що демонструє аналітичну зрілість дослідника.

Другий розділ розкриває історичну еволюцію глобальних циклів гегемонії через аналіз конкретних випадків: британської, американської та потенційної китайської гегемонії. Автор переконливо демонструє, як циклічні процеси підйому та занепаду великих держав відображають фундаментальні закономірності світ-системної динаміки. Особливо актуальним є аналіз можливих сценаріїв формування китайської гегемонії, де автор виважено підходить до оцінки потенціалу КНР та викликів, які стоять перед цією державою на шляху до глобального лідерства.

Третій розділ успішно демонструє багаторівневність процесів динаміки гегемонії через вивчення регіональних і локальних вимірів. Я.В. Назаренко переконливо доводить, що регіональна гегемонія не є простим відображенням глобальних процесів, а має власну логіку та специфічні механізми функціонування. Аналіз локальних прикладів гегемонії через призму конкретних конфліктів дозволяє побачити, як глобальні та регіональні гегемонічні амбіції реалізуються на мікрорівні, створюючи складну багаторівневу систему влади та впливу. Така архітектоніка дослідження дозволяє простежити взаємозв'язки між різними рівнями гегемонічної взаємодії та зрозуміти їх взаємний вплив.

До безумовних переваг роботи слід віднести комплексний міждисциплінарний підхід до аналізу феномена гегемонії, що поєднує політологічний, історичний, економічний та соціологічний виміри. Автор добре інтегрує різні аналітичні перспективи, створюючи цілісну картину процесів динаміки гегемонії у їхній багатогранності та складності. Такий підхід дозволяє уникнути редукціонізму та однобічності, які часто характеризують дослідження в цій сфері.

Практична спрямованість дослідження дозволяє краще розуміти сучасні геополітичні процеси та прогнозувати можливі сценарії розвитку міжнародної

системи. В умовах, коли традиційні механізми підтримання міжнародного порядку піддаються ревізії, розуміння циклічної природи процесів динаміки гегемонії набуває особливого значення для формування зовнішньополітичних стратегій держав, включаючи Україну.

Наукова новизна дослідження полягає в системному аналізі взаємодії трьох рівнів гегемонії - глобального, регіонального та локального - в єдиній теоретичній рамці. Якщо більшість попередніх досліджень зосереджувалися на окремих рівнях, Я.В. Назаренко демонструє, як ці рівні взаємодіють, підсилюють або послаблюють один одного, створюючи складну динамічну систему.

Робота Я.В. Назаренко відповідає всім вимогам, що висуваються до кваліфікаційних досліджень відповідного рівня. Вона характеризується науковою новизною, методологічною коректністю, теоретичною глибиною та практичною значущістю. Дослідження вносить певний внесок у систематизацію теоретичних уявлень про природу та динаміку процесів динаміки у сучасному світі та може бути використане як навчальний матеріал для студентів, що спеціалізуються в галузі міжнародних відносин, політичної науки та світової економіки.

Враховуючи вищезазначене, кваліфікаційна робота Я.В. Назаренко «Сучасні теорії циклів гегемонії: глобальні, регіональні та локальні імплікації» повністю відповідає вимогам, що висуваються до досліджень такого рівня, заслуговує на позитивну оцінку, а її авторка - на присвоєння кваліфікації магістра політології.

Керівник кваліфікаційної роботи,
завідувач кафедри політології
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
доктор політичних наук, професор

Фісун О.А

ПРОТОКОЛ № ____
засідання кафедри політології
м. Харків «23» грудня 2025 року

Присутні:

Завідувач кафедри – Фісун О.А.

Члени кафедри – _____

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Про допуск до захисту кваліфікаційних (магістерських) робіт здобувачів вищої освіти спеціальності 052 «Політологія».

СЛУХАЛИ:

Наукового керівника – Фісуна Олександра Анатолійовича, який доповів про виконання магістерської роботи студентки Назаренко Яни Василівни на тему: «Сучасні теорії циклів гегемонії: глобальні, регіональні та локальні імплікації».

Науковий керівник зазначив, що магістерська робота виконана відповідно до встановлених вимог, є завершеною, має наукову та практичну цінність і може бути рекомендована до захисту в Екзаменаційній комісії.

ВИСТУПИЛИ:

Члени кафедри (пропозицію підтримали).

УХВАЛИЛИ:

1. Допустити студентку Назаренко Яну Василівну до захисту кваліфікаційної

(магістерської) роботи за спеціальністю 052 «Політологія» в Екзаменаційній комісії.

2. Рекомендувати магістерську роботу «Сучасні теорії циклів гегемонії: глобальні, регіональні та локальні імплікації» до публічного захисту.

Голова засідання

Фісун О.А.

Секретар засідання

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ

SUMMARY

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЦИКЛІВ ГЕГЕМОНІЇ

1.1. Поняття гегемонії: історичний і теоретичний огляд.

1.2. Основні підходи до вивчення циклів гегемонії (І. Валлерстайн, Р. Гілпін, Дж. Аррігі, А. Грамші).

1.3. Методологія дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці.

Висновки до Розділу 1

РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛЬНІ ЦИКЛИ ГЕГЕМОНІЇ: ВІД ІМПЕРІАЛІЗМУ ДО СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ЛІДЕРІВ

2.1. Еволюція глобальних гегемоній: Британська, Американська, потенційна Китайська гегемонія.

2.2. Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна.

2.3. Глобальні гегемонічні цикли та їхній вплив на міжнародні відносини.

Висновки до Розділу 2

РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ ТА ЛОКАЛЬНІ АСПЕКТИ ГЕГЕМОНІЇ

3.1. Регіональна гегемонія: теоретичний підхід та практичні приклади

3.2. Локальні гегемонії: особливості та динаміка на прикладі локальних конфліктів.

3.3. Взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур.

Висновки до Розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сьогодення дослідження сучасних теорій циклів гегемонії є вкрай важливим у контексті глобальних, регіональних та локальних трансформацій, які спостерігаються у світі.

Глобалізація, інтенсивне переплетення економічних, політичних та культурних зв'язків, а також стрімкі зміни у співвідношенні сил на міжнародній арені зумовлюють необхідність глибокого теоретичного осмислення закономірностей виникнення, розвитку та занепаду гегемоній. На глобальному рівні яскравим прикладом є цикл гегемонії США, який сформувався після Другої світової війни та досяг свого піку наприкінці XX століття після завершення Холодної війни. Однак у сучасний період спостерігається поступове зменшення впливу США на глобальну політику, що проявляється у кризах довіри до міжнародних інститутів, як-от ООН і СОТ, та зростанні ізоляціоністських тенденцій у зовнішній політиці США. При цьому, потрібно зазначити, що парадигми світової політики демонструють циклічність у своєму розвитку, що відображається у періодичній зміні глобальних лідерів, зміні форматів міжнародного управління та перерозподілі ресурсів між ключовими акторами світової системи.

В свою чергу, відмічаємо, що на регіональному рівні цикли гегемонії проявляються у формуванні домінуючих центрів впливу, які визначають політичний і економічний порядок у межах певного простору. Це насамперед створює умови для як стабільності та розвитку, так і для конфліктів та напруженості, залежно від характеру гегемонічного лідерства. На регіональному рівні важливим прикладом є піднесення Китаю, який кинув виклик домінуванню США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Ініціатива «Один пояс, один шлях» демонструє прагнення Китаю створити новий економічний та політичний порядок у регіоні, водночас підриваючи позиції традиційних гегемонів, таких як США та їхні союзники. Тому, закономірно, що дослідження регіональних циклів дозволяє краще зрозуміти процеси

інтеграції та дезінтеграції, а також розкрити потенційні виклики й можливості для менш впливових країн.

На локальному рівні імплікації гегемонічних циклів проявляються у трансформації політичних режимів, соціально-економічних умов та культурних орієнтирів. Локальні спільноти часто стають ареною зіткнення інтересів глобальних і регіональних гегемонів, що безпосередньо впливає на добробут населення, розвиток інфраструктури та стабільність соціального середовища. Локальний вимір гегемонії добре ілюструється ситуацією на Близькому Сході, де домінування окремих регіональних гравців, таких як Саудівська Аравія та Іран, створює постійне напруження та конфлікти. Їхнє суперництво проявляється через підтримку протилежних сторін у конфліктах у Сирії, Ємені та Лівані, що робить регіон особливо вразливим до дестабілізації.

Важливість вивчення сучасних теорій циклів гегемонії також посилюється через зростання ролі нових глобальних викликів, таких як зміна клімату, масові міграції, загрози кібербезпеці та пандемії. Ці виклики вимагають від гегемонів не лише здатності до мобілізації ресурсів, але й до відповідального лідерства, яке враховуватиме інтереси всього міжнародного співтовариства.

Таким чином, дослідження сучасних теорій циклів гегемонії є ключовим для розуміння глобальних тенденцій, прогнозування майбутніх сценаріїв світового розвитку та формування стратегій, що дозволять мінімізувати ризики й посилити можливості для стійкого прогресу на всіх рівнях. Сучасні теорії циклів гегемонії надають потужний інструментарій для аналізу глобальних і регіональних процесів, дозволяючи краще розуміти причини та наслідки змін у міжнародній системі, а також прогнозувати майбутні сценарії розвитку світового порядку.

Все вищевикладене й обумовлює актуальність теми дослідження сучасних теорій циклів гегемонії.

Стан дослідження теми. Сучасні теорії циклів гегемонії залишаються однією з ключових у сфері міжнародних відносин, політології та світової економіки. Дослідження циклів гегемонії дозволяє зрозуміти закономірності зміни світових лідерів, природу їхнього домінування та причини занепаду. Однією з класичних основ для вивчення гегемонічних циклів є праці Імануїла Валлерстайна, автора теорії світ-системного аналізу. Він розглядав світову систему як ієрархічну структуру, у якій центри, напівпериферія та периферія відіграють різні ролі. Валлерстайн підкреслював циклічність домінування провідних держав та їхній поступовий занепад у результаті внутрішніх та зовнішніх викликів. Роберт Гілпін у своїх працях детально аналізував циклічні зміни гегемонії через призму теорії гегемонічної стабільності. Він стверджував, що стабільний міжнародний порядок залежить від існування домінуючої держави, яка забезпечує підтримку глобальних економічних і політичних інститутів. Однак зі зростанням витрат на підтримку цього порядку гегемон поступово втрачає свою силу. Джордж Модельскі у своїй теорії довгих циклів аналізував взаємозв'язок між світовим лідерством і військово-морською могутністю. Він наголошував, що світові війни та глобальні конфлікти часто є моментами зміни гегемонів. Модельскі вказував на історичні приклади, такі як домінування Нідерландів у XVII столітті, Великої Британії у XIX столітті та США у XX столітті. Чарльз Кіндлбергер також зробив вагомий внесок у теорію гегемонічної стабільності, стверджуючи, що економічний хаос часто виникає у періоди, коли немає чіткого лідера, здатного забезпечити глобальну координацію.

На регіональному рівні важливі дослідження проводили Баррі Бузан та Оле Вевер, які вивчали регіональні системи безпеки та роль регіональних гегемонів. Вони показали, як регіональні лідери, такі як Китай в Азії чи Німеччина в Європі, формують регіональні порядки. Серед сучасних дослідників слід відзначити Джозефа Ная, який розвинув концепцію «м'якої сили» як ключового інструменту підтримки гегемонії. Він стверджував, що успішний гегемон повинен не лише спиратися на військову та економічну

перевагу, але й на культурний вплив та дипломатію. Ян Шандунг та Бенуа Корнетт аналізують роль Китаю в сучасному світі та його прагнення до глобального лідерства через ініціативу «Один пояс, один шлях».

У контексті локальних гегемоній дослідженнями виділяються Тімоті Мітчелл та Айше Тіктук, які аналізують роль локальних еліт та їхню співпрацю з глобальними та регіональними гегемонами у контексті конфліктів і розвитку.

Таким чином, сучасний стан дослідження теорій циклів гегемонії є міждисциплінарним, охоплюючи економічні, політичні та культурні аспекти. Сьогодні дослідження фокусуються не лише на глобальних процесах, але й на регіональних і локальних проявах гегемонічного домінування, що дозволяє більш точно аналізувати сучасні виклики і тенденції світового розвитку.

Мета дослідження полягає у вивченні сучасних теорій циклів гегемонії, а саме глобальних, регіональних та локальних імплікацій.

Для виконання поставленої мети дослідження необхідно виконати наступні **завдання**:

- визначити поняття гегемонії;
- проаналізувати основні підходи до вивчення циклів гегемонії (І. Валлерстайн, Р. Гілпін, Дж. Аррігі, А. Грамші).
- визначити методологію дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці;
- проаналізувати еволюцію глобальних гегемоній: Британська, Американська, потенційна Китайська гегемонія;
- вивчити теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна;
- дослідити глобальні гегемонічні цикли та їхній вплив на міжнародні відносини;
- охарактеризувати регіональну гегемонію;
- дослідити особливості локальних гегемоній;
- проаналізувати взаємодію глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які формуються в процесі циклів гегемонії.

Предметом дослідження є сучасні теорії циклів гегемонії.

Методи дослідження. Методологічною основою кваліфікаційної роботи стали загальні та спеціальні методи, якими користується сучасна наука, сучасні загальнотеоретичні погляди на сучасні теорії циклів гегемонії. Зокрема, в кваліфікаційній роботі використано філософські, абстрактно-логічні методи (аналіз, синтез, індукція і дедукція), історико-правовий, структурно-функціональний, логіко-семантичний, метод порівняльного аналізу та ряд інших загальнонаукових і спеціальних методів дослідження.

Історико-правовий метод дозволяє простежити еволюцію поняття «гегемонія» через історичний розвиток політичних систем і правових інститутів. Метод порівняльного аналізу дає змогу зіставити підходи Іммануїла Валлерстайна, Роберта Гілпіна та Джованні Аррігі для виявлення спільних і відмінних рис їхніх теорій. Абстрактно-логічний метод (індукція і дедукція) допомагає узагальнювати закономірності циклічних змін на основі конкретних історичних прикладів. Історико-порівняльний метод дозволяє аналізувати динаміку змін та особливості різних етапів глобального лідерства. Структурно-функціональний метод допомагає дослідити взаємодію між центром, напівпериферією та периферією у світовій системі. Системний підхід забезпечує цілісне бачення впливу гегемонічних циклів на глобальну політичну й економічну стабільність. Геополітичний метод дозволяє оцінити роль географічного розташування у формуванні регіонального лідерства. Кейс-стаді забезпечує детальний аналіз конкретних прикладів локальних гегемоній та конфліктів. Функціональний аналіз допомагає розкрити взаємозв'язки між різними рівнями гегемонічних структур та їхній вплив на міжнародний порядок.

Ця методологія дозволяє забезпечити комплексний підхід до аналізу циклів гегемонії, поєднуючи історичний досвід, сучасні політичні реалії та прогностичні моделі.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *сформульовано* авторські визначення понять: глобальна, регіональна та локальна гегемонія;
- *уточнено* цикли гегемонії: 1) британська; 2) американська; 3) потенційна китайська;
- *запропоновано* розглядати теорію світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна основною у визначенні циклів гегемонії;
- *прогнозовано* гегемонію Китаю в майбутньому.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані в випускній кваліфікаційній роботі висновки, узагальнення та пропозиції можуть бути використані в науково-дослідницькій діяльності, політологічній практиці як на національному, так і на міжнародному рівні

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (всього 91 найменування). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 107 сторінок (без анотацій, подання, рецензії та відгуку).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЦИКЛІВ ГЕГЕМОНІЇ

1.1. Поняття гегемонії: історичний і теоретичний огляд

Сьогодні в політологічній науці термін «гегемонія» є одним із найбільш досліджуваним. Тому цілком закономірно, що в першу чергу потрібно проаналізувати історичні витоки та особливості становлення категорії «гегемонія», адже протягом кількох тисячоліть гегемонія пройшла тривалу еволюцію свого розвитку.

Варто відразу зазначити, що поняття «гегемонія» походить від давньогрецького слова «ἡγεμονία» (hēgemonía), що означає «лідерство» або «панування». У Стародавній Греції термін «гегемонія» використовувався для позначення лідерства або домінування однієї держави над іншими в межах військово-політичних союзів [80, с. 35].

Так, наприклад відмічаємо, що колиска демократії – Афіни у V столітті до н.е. були прикладом гегемонічної держави під час Делоського союзу, коли вони очолювали коаліцію грецьких міст-держав проти Перської імперії. Після Пелопоннеської війни Спарта стала гегемоном, контролюючи грецький світ на основі військової могутності. У IV столітті до н.е. гегемонію на Балканах утримувала Македонія під керівництвом Філіппа II та Олександра Македонського [90, с. 73].

Таким чином, можемо констатувати, що гегемонія в цей період передбачала не тільки військове панування, але й політичне та культурне лідерство. Все це свідчить про велику прогресивність античного періоду в історії цивілізації в цілому.

Подальший свій розвиток гегемонія отримала вже в епоху Середньовіччя, що відобразилося безпосередньо в появі нових держав-гегемонів, які прийшли на зміну попереднім започаткувавши так званий цикл гегемонії, який продовжується і сьогодні.

Так, відмічаємо, що в середньовічний період гегемонія проявлялася у формі влади великих імперій, таких як Священна Римська імперія або Османська імперія, які поширювали свій вплив на великі території та мали риси гегемонічних держав, що контролювали величезні території за допомогою політичної, релігійної та культурної влади.

Разом з тим, подальший свій розвиток гегемонія здобуває вже в ранньомодерний період. З розвитком національних держав у ранньомодерний період, особливо після Вестфальського миру 1648 року, гегемонія стала асоціюватися з міжнародною політикою і боротьбою за вплив між провідними європейськими державами. У XVII-XVIII століттях Франція за Людовіка XIV, а потім Велика Британія у XIX столітті стали класичними прикладами гегемонічних держав, що контролювали світові торговельні маршрути та військову потугу.

У XIX столітті гегемонія стала глобальним явищем, що було пов'язано зі становленням індустріального капіталізму та розвитком міжнародної торгівлі. Безперечно, Британська імперія стала класичним прикладом глобальної гегемонії. Її економічне домінування (промислова революція), військова міць (Королівський флот) та культурний вплив (англійська мова, система права) забезпечили Лондону статус світового лідера. Британська гегемонія також включала поширення ідеології вільного ринку та лібералізму [77, с. 39].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що у цей період гегемонія все більше виходить за межі чисто військового панування і охоплює економічний та культурний виміри.

XX століття стало часом глобального лідерства США, яке після Другої світової війни стало ключовою гегемонічною державою, що контролює світову економіку (доларова система), військові альянси (НАТО) та культурний вплив (голівудська індустрія).

Разом з тим, у XX столітті поняття «гегемонія» стало важливим елементом академічного дискурсу завдяки працям відомих теоретиків, серед яких:

- Антоніо Грамші, який безпосередньо ввів поняття «культурної гегемонії», де панівний клас утримує владу через ідеологічний вплив і контроль над інтелектуальними ресурсами суспільства (школи, ЗМІ, релігійні інституції);

- Іммануїл Валлерстайн, який в своїй світ-системній теорії показав, як гегемонічні держави контролюють світову економіку через механізми центру, напівпериферії та периферії;

- Роберт Гілпін, який відповідно в своїй теорії гегемонічної стабільності стверджував, що існування глобальної гегемонії є необхідним для стабільності міжнародної системи;

- Джованні Аррігі, який показав циклічний характер гегемоній, зазначаючи, що кожна гегемонічна держава проходить етапи піднесення, фінансизації та занепаду [11, с. 519].

Сьогодні поняття гегемонії є надзвичайно актуальним через трансформацію міжнародної системи. США залишаються ключовою гегемонічною силою, але стикаються зі зростаючими викликами з боку Китаю та інших регіональних гравців (ЄС, Індія, росія). Однак при цьому, глобалізація, розвиток технологій та багатополярність створюють умови для появи нових форм гегемонії, які можуть проявлятися через цифрові технології, інформаційні війни та економічні санкції.

Визначивши історію становлення та еволюцію терміну «гегемонія» перейдемо до теоретичного огляду визначення поняття «гегемонія» в сучасному значення.

Так, відмічаємо, що в політичній теорії поняття гегемонії отримало особливий розвиток завдяки працям різних філософів, економістів та політологів. Серед них особливе місце посідають праці Антоніо Грамші,

Іммануїла Валлерстайна, Роберта Гілпіна, Джованні Аррігі, а також класичні марксистські підходи.

Антоніо Грамші як вже було зазначено є фундатором так званої культурної гегемонії.

Варто зазначити, що італійський науковець Антоніо Грамші зробив значний внесок у розвиток теорії гегемонії, запропонувавши концепцію «культурної гегемонії». Згідно з Грамші, гегемонія – це не лише економічний чи політичний контроль, а й панування однієї ідеології над іншими в суспільстві. На думку науковця, влада гегемонічної групи (класу чи держави) підтримується не лише силою, але й через «згоду» з боку підпорядкованих груп, яку забезпечують культура, освіта, релігія та медіа [62, с. 11].

Грамші відомий своїм трактуванням гегемонії як не лише політичної або економічної домінації, а й як культурної та ідеологічної переваги. Його концепція гегемонії стала основною для розуміння того, як групи та класи можуть підтримувати свою владу через контроль над ідеологією та культурними уявленнями, а не лише через примус або насильство [4, с. 105].

Грамші визначав гегемонію як процес, у якому панівна група (чи соціальний клас) досягає своєї домінації в суспільстві не лише через силові методи чи економічну владу, але через здатність формувати і контролювати культурні уявлення і соціальні норми. Це дозволяє панівному класу перетворити свої інтереси та цінності на універсальні ідеї, які приймаються широкими верствами населення як «нормальні» та «непорушні» [39, с. 71].

Таким чином, можемо констатувати, що гегемонія є формою інтелектуального та морального лідерства, що дозволяє панівній групі нав'язувати свої цінності як універсальні. Ця концепція набула великого значення для аналізу сучасних міжнародних відносин, де ідеологічний вплив (наприклад, демократичні цінності США) відіграє ключову роль у підтримці гегемонічного порядку [20, с. 159].

При визначенні поняття «гегемонії» особливу увагу потрібно приділити світ-системному підходу Іммануїла Валлерстайна, який запропонував новий підхід до визначення гегемонії.

Іммануїл Валлерстайн у своїй теорії світ-системного аналізу розглядав гегемонію як центральний елемент функціонування капіталістичної світової системи.

Він виділяє три основні компоненти: центр, периферія та напівпериферія. На його думку, гегемонічні держави (наприклад, Британія у XIX ст., США у XX ст.) які відповідно контролюють світовий ринок, військову могутність і культурний вплив;

Разом з тим, потрібно зазначити, що гегемонія, за Валлерстайном, є тимчасовим явищем, і жодна держава не може утримувати її вічно. Це демонструють цикли гегемонії, оскільки держава-гегемон постійно змінювалася [43, с. 35].

В свою чергу, потрібно зазначити, що протилежний підхід до поняття гегемонії демонструє Роберт Гілпін, обґрунтовуючи свою концепцію гегемонічної стабільності.

Роберт Гілпін у своїй теорії гегемонічної стабільності стверджував, що міжнародний порядок стабільний доти, доки існує гегемонічна держава, яка бере на себе відповідальність за підтримання системи [24, с. 5].

Прикладом такої гегемонії є роль Великої Британії у XIX ст. та США після Другої світової війни. Однак, коли гегемонічна держава слабшає або стикається з викликами, міжнародна система входить у період нестабільності та конфліктів.

Джованні Аррігі гегемонію розглядає через фінансизацію та занепад гегемоній. Зокрема, Джованні Аррігі у своїй роботі «Довге двадцяте століття» описує цикли гегемонії через етапи: період зростання через виробництво; фаза фінансизації та занепаду; передача лідерства іншій державі [6, с. 19].

За Аррігі, фінансизація економіки є симптомом неминучого занепаду гегемонічної влади. Тобто, фактично, термін «гегемонія» Аррігі зводить до

економічного панування держави та наводячи приклад США, яке є домінуючою силою в XX і XXI столітті. До речі, нараз потенційно на роль гегемона за цією концепцією може претендувати й Китай [7, с. 39].

Таким чином, враховуючи все викладене вище, можемо зробити висновок, що поняття гегемонії має багатовікову історію та багатошарову теоретичну основу. Від античних часів до сучасності воно трансформувалося з військово-політичного домінування у складний комплекс взаємозалежностей, що охоплює економічні, культурні та ідеологічні виміри. Розуміння історичного та теоретичного підґрунтя гегемонії є ключем до аналізу сучасних глобальних процесів та передбачення майбутніх тенденцій розвитку міжнародної системи. Історія становлення терміна «гегемонія» демонструє його еволюцію від чисто військово-політичного домінування до складної системи, що охоплює економічні, культурні та ідеологічні виміри. Від античних Афін до сучасних Сполучених Штатів поняття гегемонії відображає динаміку влади в міжнародних відносинах та адаптується до нових історичних умов. Сьогодні воно залишається одним із ключових інструментів для аналізу глобальної політики та міжнародних відносин. На сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття гегемонії зважаючи на складну політичну конструкцію цього терміну. Класичне визначення (Давньогрецьке походження) визначає гегемонію як лідерство або верховенство однієї держави, політичного союзу чи групи над іншими у військовому, політичному або культурному сенсі, яке часто поєднується з домінуванням і примусовим підкоренням. Політико-економічне визначення зводиться до того, що гегемонія – це здатність певної держави забезпечувати домінуючу роль у світовій економіці, політиці та культурі, нав'язуючи свої правила гри іншим державам і підтримуючи глобальний порядок відповідно до власних інтересів (Іммануїл Валлерстайн). За культурним визначенням гегемонія – це панівний вплив і контроль над суспільною свідомістю через ідеологічні інструменти, такі як освіта, ЗМІ та культура, що дозволяє домінуючому класу утримувати владу не лише через примус, але й через згоду підлеглих груп (Антоніо

Грамші). Геополітичне визначення розглядає гегемонію як систему міжнародних відносин, у якій одна держава забезпечує стабільність глобального порядку через військове, економічне та політичне лідерство, що дозволяє їй встановлювати правила і норми світової системи (Роберт Гілпін). Сучасне (економічне) визначення гегемонії полягає в тому, що гегемонія – це історично обмежений період домінування конкретної держави чи групи держав у світовій системі, що базується на економічній, фінансовій та військовій перевазі, але з часом неминуче призводить до занепаду і заміни новим гегемоном (Джованні Аррігі). Ці визначення відображають різні підходи до трактування гегемонії – від класичного військово-політичного до сучасного соціокультурного та економічного вимірів.

1.2. Основні підходи до вивчення циклів гегемонії (І. Валлерстайн, Р. Гілпін, Дж. Аррігі, А. Грамші).

Вивчення циклів гегемонії є однією з ключових тем у сфері міжнародних відносин, світової економіки та геополітики. Ця проблематика досліджується як у контексті історичних закономірностей піднесення та занепаду глобальних держав, так і в рамках сучасних глобалізаційних процесів. Провідні вчені, такі як Іммануїл Валлерстайн, Роберт Гілпін та Джованні Аррігі, Антоніо Грамші сформулювали фундаментальні теорії, які пояснюють динаміку гегемонічних циклів, їхні причини, перебіг та наслідки. Тому при дослідженні гегемонії потрібно проаналізувати основні підходи до вивчення циклів гегемонії, оскільки вони пропонують особливі підходи до визначення циклів гегемонії.

Світ-системний підхід Іммануїла Валлерстайна на сьогодні є одним із домінуючих підходів до розуміння циклів гегемонії, оскільки на сьогодні Іммануїл Валлерстайн, один із найвпливовіших представників світ-системного аналізу, розглядає цикли гегемонії крізь призму глобальної капіталістичної системи.

Ця концепція ґрунтується на ідеї, що сучасний світ є єдиною глобальною системою, яка виникла в результаті розвитку капіталістичної економіки в XVI столітті. Валлерстайн аналізує процеси домінування і підпорядкування між державами, розглядаючи їх через призму циклічних змін у глобальній ієрархії влади [47, с. 111].

Основні положення світ-системного підходу:

1. Світ-система як цілісна структура:

- світ є єдиною соціально-економічною системою, що функціонує на основі капіталістичних принципів;
- в межах цієї системи існують нерівні економічні та політичні відносини між країнами.

2. Структурна ієрархія світ-системи. Валлерстайн ділить світ на центр, напівпериферію та периферію.

- центр – економічно розвинені країни, які контролюють передові технології та фінансові ресурси;
- напівпериферія – країни, що займають проміжне становище, мають певний рівень промислового розвитку, але не контролюють глобальні фінансові потоки;
- периферія – країни, які забезпечують центр сировиною та дешевою робочою силою.

3. Циклічність розвитку світ-системи:

- світ-система не є статичною, а проходить через цикли піднесення і занепаду глобальних гегемонів;
- Валлерстайн виділяє фази економічного процвітання, стагнації та кризи, які врешті призводять до трансформації системи.

4. Гегемонія як тимчасове явище. Жодна держава не може утримувати гегемонію вічно, оскільки витрати на підтримку домінування з часом перевищують вигоди [44, с. 30].

Валлерстайн аналізує цикли гегемонії як невід'ємний елемент розвитку світової системи. Кожен цикл включає три основні етапи: піднесення, пік та занепад.

1. Нідерландська гегемонія (XVII ст.). Голландія стає фінансовим і торговельним центром світу завдяки розвитку морської торгівлі та банківської системи. Амстердамський банк стає ключовим фінансовим інститутом Європи. Однак, виснаження ресурсів, внутрішні кризи та конкуренція з боку Англії призводять до втрати гегемонії.

2. Британська гегемонія (XIX ст.). Велика Британія стає «майстернею світу» завдяки промисловій революції. Контроль світової торгівлі, створення глобальної колоніальної системи та лідерство у фінансах. Проте, зростання конкуренції з боку Німеччини та США, перша світова війна та фінансові витрати на утримання колоній.

3. Американська гегемонія (XX ст.). США виходять на перший план після Другої світової війни, створюючи Бреттон-Вудську систему. Долар стає світовою резервною валютою, створено ООН, МВФ, Світовий банк. Однак, фінансова криза 2008 року, зростання Китаю, політична поляризація у США.

4. Можливий Китайський цикл (XXI ст.). В XXI ст. Китай демонструє швидке економічне зростання, інвестиції в інфраструктуру та ініціативу «Один пояс – один шлях». Проте, геополітична напруженість, внутрішні соціальні виклики та залежність від експорту ставлять під загрозу китайську гегемонію [46, с. 590].

Значення підходу Валлерстайна для сучасного світу полягає в тому, що світ-системний підхід допомагає пояснити нерівний розподіл багатства між державами. Теорія дозволяє передбачати можливі сценарії занепаду сучасної американської гегемонії. Розуміння регіональних інтеграційних процесів, зокрема Європейський Союз, ініціатива «Один пояс – один шлях» тощо можуть вплинути на появу нового гегемона.

Таким чином, світ-системний підхід Іммануїла Валлерстайна є ключовою методологією для вивчення динаміки світової економіки та

політики. Цикли гегемонії демонструють, що жоден гегемон не є вічним, а світова система перебуває у постійному русі. Теорія Валлерстайна не лише пояснює історичні закономірності, а й дозволяє краще зрозуміти сучасні виклики глобального світу, такі як фінансові кризи, регіональні конфлікти та зміна балансу сил [45, с. 315].

Теорія гегемонічної стабільності Роберта Гілпіна є наступною сучасною теорією яка пояснює цикл гегемоній.

Роберт Гілпін у своїй теорії гегемонічної стабільності стверджує, що світова система є стабільною лише тоді, коли існує сильний гегемон, здатний забезпечити порядок і правила гри на міжнародному рівні. При цьому, Гілпін вважає, що гегемонічна стабільність є необхідною умовою для процвітання світової економіки, але жоден гегемон не може утримувати свою позицію вічно через зростання витрат на підтримку лідерства [24, с. 10].

Роберт Гілпін розробив свою теорію на основі аналізу світових відносин у періоди домінування різних держав (Британії, США) та їхньої ролі у забезпеченні стабільності міжнародної системи. Особливості теорії Гілпіна:

1. Роль гегемона у міжнародній системі. Гілпін стверджує, що для забезпечення глобальної стабільності необхідно, щоб у системі була сильна держава, яка виконувала роль гегемона. Цей гегемон виступає як постачальник публічних товарів, що включають: безпеку, зокрема, забезпечення мирного співіснування на міжнародній арені, зокрема через військову могутність; економічну стабільність – створення умов для розвитку міжнародної торгівлі, стабільність валютних систем; інституційне забезпечення – формування міжнародних інститутів, які підтримують глобальний порядок, таких як ООН, МВФ, Світовий банк.

2. Природа гегемонії та стабільності Гілпін розглядає два ключових аспекти гегемонії:

- інтернаціоналізм гегемона. Гегемон активно інвестує в міжнародні організації та підтримує міжнародний порядок;

- вигоди для решти світу. Інші держави отримують вигоди від стабільності, яку забезпечує гегемон, навіть якщо вони не володіють домінуючою позицією у світовій системі.

3. Гегемонія та кризові періоди. Гілпін вважає, що стабільність, яку забезпечує гегемон, є тимчасовою і піддається кризам через:

- перевитрати ресурсів гегемона на підтримку стабільності (військові витрати, міжнародна політика);

- глобальні зміни (економічні, соціальні, політичні), які можуть підривати роль гегемона, наприклад, через виникнення нових економічних центрів, таких як Китай [66, с. 380].

Слід зазначити, що Гілпін використовує поняття циклів гегемонії, щоб пояснити, як змінюється структура міжнародної стабільності з часом. Ці цикли складаються з кількох етапів, кожен з яких відображає характер розвитку гегемонії та її занепаду. Цикли гегемонії він визначає таким чином:

1. Піднесення гегемона. Гегемон заробляє позиції через економічний та військовий розвиток. Наприклад, США після Другої світової війни стали світовим лідером завдяки своєму економічному потенціалу та військовій могутності. Цей етап характеризується розширенням впливу гегемона, стабільністю міжнародних відносин та розвитком міжнародних інститутів.

2. Пік гегемонії. Гегемон утримує контроль над глобальними фінансовими і торговими потоками. У цей період спостерігається максимальний вплив гегемона, коли його політичні, економічні та військові ресурси дозволяють йому формувати правила міжнародної взаємодії, а інші держави погоджуються з цією роллю. США у післявоєнний період створили нові міжнародні економічні інститути, такі як МВФ та Світовий банк, що зміцнило їхнє домінування.

3. Криза і занепад гегемонії. Зростання витрат і поява нових конкурентів веде до занепаду гегемонії. Внаслідок надмірних витрат на військові кампанії, підтримку союзників, внутрішні економічні труднощі, а також зростання нових економічних сил (як, наприклад, Німеччина, Японія, Китай) з'являється

слабкість у позиціях гегемона. Це веде до системних криз (наприклад, криза 1970-х років, що ставила під сумнів гегемонію США).

4. Розпад стабільності та перехід до нового циклу. Під час кризи гегемони можуть втратити свої позиції на міжнародній арені. Коли міжнародний порядок розривається і старий гегемон більше не здатний забезпечувати стабільність, з'являється новий центр сили. Виникають нові цикли гегемонії, де поточні світові суперники або нові гравці можуть прийти на місце попереднього гегемона [14, с. 79].

Таким чином, теорія гегемонічної стабільності Роберта Гілпіна залишається актуальною для розуміння сучасних глобальних процесів. Вона допомагає пояснити: як США могли б зберігати свій глобальний лідерський статус після Другої світової війни; як нові економічні потуги, як Китай, можуть підривати стабільність світової системи; як світова стабільність залежить від одного гегемона або від зусиль кількох великих держав. Гілпін підкреслює важливість структурних змін у міжнародних відносинах та взаємодії між сильними державами, що є критично важливим для прогнозування глобальних змін у XXI столітті, коли роль США як гегемона перебуває під питанням.

Теорія гегемонічних циклів Джованні Аррігі є наступною теорією яка пояснює циклічність гегемонії.

Джованні Аррігі розвиває ідеї Валлерстайна, але додає до них акцент на циклічність гегемонії та фінансизацію як фінальну фазу гегемонічного циклу. Його концепція є розвитком і доповненням ідей світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна, з акцентом на роль гегемонії та її зміну в контексті глобальних і регіональних трансформацій. Важливим елементом його теорії є концепція циклічності в світовій політиці та економіці, зокрема через гегемонічні цикли, які відображають підйом і занепад великих держав, що домінують у міжнародних відносинах.

Теорія гегемонічних циклів, запропонована Аррігі, ґрунтується на ідеї, що глобальні гегемони змінюються внаслідок взаємодії економічних,

політичних і соціальних факторів. Ці зміни можуть бути короткостроковими або тривати кілька століть, і вони формують цикли, що визначають домінування певних країн чи регіонів у світовій політиці [8, с. 15].

Аррігі стверджує, що гегемони не є стабільними постійно. Їхнє домінування має циклічну природу, що відображає періоди підйому, стабільності та занепаду. Кожен цикл гегемонії включає три основні етапи:

- підйом гегемона, коли країна починає домінувати в глобальних справах;
- зрілість гегемона, коли країна зміцнює свою позицію і використовує свої ресурси для зміцнення міжнародної стабільності;
- занепад гегемона, коли економічна, військова чи політична слабкість дає можливість іншим державам вийти на передній план.

У теорії Аррігі гегемони повинні мати не лише економічну, але й військову та політичну потужність, щоб підтримувати глобальну стабільність. Важливим є розуміння, що, як правило, гегемон стає лідером через свою здатність контролювати міжнародні фінансові потоки, забезпечувати безпеку на глобальному рівні, а також підтримувати інституції, що створюють міжнародний порядок [9, с. 17].

Цикли гегемонії за Аррігі такі:

1. Ранній підйом та встановлення гегемонії. Першим етапом є підйом нової гегемонії, коли країна, що була економічно сильною або мала стратегічно важливе розташування, починає здобувати вплив на глобальній арені. Це може статися через великі економічні або технологічні прориви, наприклад, через розширення колоніальних імперій чи індустріалізацію. Наприклад, Британія в XVIII столітті, коли вона стала світовим гегемоном завдяки індустріальній революції та потужній флотилії, яка дозволила контролювати значну частину світової торгівлі.

2. Період стабільності та управління глобальними процесами. Другий етап характеризується стабільністю, коли гегемон успішно керує міжнародною політичною та економічною системою. На цьому етапі

створюються міжнародні інституції, економічні зв'язки, а також військові альянси, що сприяють глобальній безпеці та розвитку. США після Другої світової війни створили Бреттон-Вудську систему, МВФ, Світовий банк, а також НАТО, що зміцнило їхню гегемонію в міжнародній політиці та економіці.

3. Занепад гегемонії. На третьому етапі починається процес занепаду гегемона. Це може бути спричинено економічними проблемами, внутрішніми політичними труднощами або виникненням нових сильних конкурентів на міжнародній арені. Відсутність здатності підтримувати глобальний порядок або зростаючі витрати на підтримку стабільності можуть ослабити гегемонічну державу. Наприклад, США почали втрачати свою гегемонію після 1970-х років, коли глобальні економічні проблеми, такі як нафтові кризи та зростання конкуренції з боку Німеччини, Японії, а потім Китаю, ослабили їхнє домінування.

4. Перехід до нового циклу. Після того, як старий гегемон втрачає свою силу, світ переходить до нового циклу, де виникають нові центри сили. Це може бути супроводжено війнами, революціями або іншими способами глобальних змін. Новий гегемон починає виводити світ на нові рівні розвитку і встановлює нові правила гри на міжнародній арені. Так, зокрема, потенційний перехід до китайської гегемонії в XXI столітті, коли Китай поступово зміцнює свою економічну та військову позицію, викликаючи занепокоєння серед західних держав [28, с. 845].

Таким чином, теорія гегемонічних циклів Джованні Аррігі допомагає зрозуміти, як змінюються світові гегемони та як ці зміни визначають глобальні економічні та політичні процеси. Вона також вказує на важливість економічних та військових трансформацій в процесі становлення нових гегемоній. Аррігі дозволяє краще усвідомити, як динаміка зміни гегемоній впливає на міжнародну стабільність і як етапи підйому та занепаду гегемона формують довгострокові цикли розвитку світової політики.

Звернімо увагу на культурний підхід Антоніо Грамші до циклів гегемонії.

Антоніо Грамші, італійський марксистський теоретик та філософ, запропонував важливу культурну інтерпретацію процесу гегемонії, яка значною мірою вплинула на розуміння політичних та соціальних процесів у межах держав та між державами. Його погляди є важливим доповненням до традиційних економічних і політичних теорій, що звертаються до боротьби за владу, і відкривають нові шляхи для аналізу змін у суспільних структурах, зокрема в рамках циклів гегемонії.

Одним з основних аспектів гегемонії, згідно з Грамші, є культурна гегемонія, яка означає здатність певної групи чи класу створювати й утримувати контроль над ідеологічними інституціями – засобами масової інформації, освітою, релігією, мистецтвом та іншими культурними феноменами. Це дозволяє їм сформувати образ світу, який відповідає їхнім інтересам, і таким чином легітимізувати свою владу серед широких мас. Для Грамші важливою частиною процесу гегемонії є створення певної ідеологічної згоди, в результаті якої більшість суспільства не усвідомлює свого підпорядкованого становища, оскільки приймає домінуючі погляди як «загальнолюдські» чи «природні». Це дозволяє панівним класам зберігати контроль без необхідності використання насильства чи примусу [64, с. 97].

Грамші розглядав громадянське суспільство як сферу, в якій відбувається боротьба за панування, і де створюється та підтримується культурна гегемонія. Громадянське суспільство, за Грамші, є не лише політичним, а й культурним простором, де відбувається боротьба за форму думок, цінностей та ідей. Тому ідеї, які стають домінуючими, мають величезне значення для політичної стабільності та контролю.

Грамші не тільки розглядав гегемонію в контексті внутрішніх соціальних і культурних процесів, але також сприяв розумінню змін у гегемонічних циклах на глобальному рівні. Згідно з його поглядами, цикли гегемонії на світовій арені не завжди зводяться до економічних чи військових

змін, а передбачають тривалий процес культурної ідеологічної боротьби за перевагу.

Грамші стверджував, що криза гегемонії настає, коли панівний клас не може більше ефективно підтримувати свою ідеологічну перевагу. В такому випадку починається революція в щоденному житті, коли суспільство починає відкидати старі цінності та шукає нові форми ідеологічного вираження. Це може призвести до радикальних соціальних змін і врешті до переходу до нової гегемонії, яка відображатиме нові культурні та ідеологічні настрої [57, с. 95].

Грамші також вказував на те, що в межах циклів гегемонії існують не тільки глобальні, але й локальні форми боротьби за ідеологічний вплив. Культурна гегемонія часто є основою для внутрішніх конфліктів, де різні групи намагаються захопити або утримати владу через контроль над культурними інститутами, освітою, медіа та іншими засобами передачі ідеології.

Це важливо як для великих держав, так і для малих націй або національних меншин, які прагнуть до автономії або визвольних рухів. У цих випадках культурна гегемонія не є лише інструментом стабільності, але й поштовхом для протесту та супротиву [48, с. 197].

У рамках Грамші, цикли гегемонії можна пояснити через кілька етапів, що пов'язані з постійною боротьбою за ідеологічне панування та соціальний консенсус:

1. Встановлення гегемонії. На початковому етапі певна група або клас здобуває ідеологічну, культурну та політичну владу, використовуючи як інституційні механізми, так і культурні засоби (наприклад, через медіа, освіту, релігію тощо). Цей етап є критичним, оскільки група, яка прагне до гегемонії, повинна перетворити свої ідеї та цінності на загальноприйняті, створивши так званий «суспільний консенсус». Прикладом є формування гегемонії буржуазії у Західному світі після Французької революції.

2. Закріплення та стабільність гегемонії. Після того, як гегемонія була встановлена, настає період стабільності, коли гегемонуюча група

контролює основні культурні й політичні інститути. Її ідеї стають домінуючими, а опозиція або супротивні сили маргіналізуються або компрометуються. Цей етап характеризується високим рівнем соціальної стабільності, але й прихованим соціальним конфліктом, оскільки підтримка гегемона не завжди є справжньою, а часто є результатом ідеологічної маніпуляції.

3. Криза та виклики гегемонії. З часом будь-яка гегемонія стикається з викликами. Це може бути як зовнішній тиск (наприклад, з боку інших держав чи глобальних сил), так і внутрішній соціальний опір (наприклад, від робітничого класу або етнічних груп). Грамші описує цей етап як «кризу гегемонії», коли насамперед з'являються рухи, які намагаються кинути виклик домінуючій культурній та політичній владі. Відповідно, гегемонія може бути ослаблена через недостатнє легітимне підкріплення з боку більшості.

4. Революційна ситуація та зміна гегемонії. Коли кризові процеси стають глибшими, і коли домінуюча група не може більше підтримувати свою гегемонію, виникає можливість для зміни влади. Це може бути революційний або еволюційний процес, в результаті якого нова група чи ідеологія здобуває гегемонію, а стара втрачає свою культурну та політичну домінацію. Такий перехід може супроводжуватися значними соціальними змінами, революціями або реформами.

5. Регенерація або відновлення гегемонії. Після кризи або зміни гегемонії, нова група, що здобула владу, може намагатися відновити або ж переробити культурні, політичні та соціальні норми для збереження своєї домінації. Важливим аспектом є те, що процес гегемонії не є лінійним або одномоментним, а складається з повторюваних циклів, де постійно виникають нові виклики та зміни в культурній та політичній сфері [21, с. 210].

Отже, можемо констатувати, що культурний підхід Грамші до гегемонії надає глибоке розуміння того, як культури та ідеї взаємодіють з політичною та економічною силою. Він показує, що зміни в гегемонії можуть не лише відображати зовнішні зміни в силових структурах, але й бути результатом

тривалих культурних та ідеологічних боротьб, які визначають напрямок розвитку суспільства. Грамші наголошує, що політична влада є невід'ємною частиною культурних процесів, що надає важливості не лише військовим або економічним аспектам, а й контролю за ідеями та цінностями, що панують у суспільстві. З точки зору циклів гегемонії, культурний підхід Грамші дозволяє зрозуміти не тільки механізми формування та підтримки гегемонії, але й роль ідеологічних змін у створенні нових політичних і соціальних структур на глобальному та локальному рівнях.

Таким чином, проаналізувавши основні підходи до вивчення циклів гегемонії ми дійшли до висновку, що Валлерстайн розглядає цикли гегемонії в рамках глобальних економічних систем, підкреслюючи взаємозв'язок між ядром, напівпериферією та периферією світової системи. Він стверджує, що гегемони змінюються через етапи економічного підйому та спаду, що зумовлюють перерозподіл влади у міжнародних відносинах. Його теорія підкреслює роль гегемонії в підтримці стабільності глобальних структур та важливість ідеологічних і економічних факторів у цих циклах. Гілпін зосереджується на ролі гегемона у забезпеченні стабільності міжнародного порядку через підтримку відкритих економічних систем та міжнародних інститутів. Він вважає, що гегемони зможуть зберігати свою стабільність тільки до того моменту, поки їхня економічна потужність не почне занепадати, що веде до змін в глобальній гегемонії. Гегемонічна стабільність Гілпіна ставить акцент на взаємодії між економічною владою і політичним лідерством в глобальному контексті. Аррігі наголошує на циклічності змін у світовій гегемонії, де кожна нова економічна потуга проходить через періоди підйому, розширення та занепаду. Він вважає, що глобальні трансформації та боротьба за лідерство є результатом не тільки економічних, але й культурних, соціальних і політичних змін. Аррігі розглядає цикл гегемонії як складний процес, де зміни на глобальному рівні не є лінійними, а мають характер циклічних коливань. Грамші пропонує культурний підхід до аналізу гегемонії, акцентуючи увагу на ідеологічному та культурному контролі, який дозволяє

панівним групам підтримувати свою владу. Він визначає гегемонію як здатність домінуючих класів формувати спільні культурні та соціальні уявлення, що дозволяє їм закріпити свою владу через культуру, а не лише силою. Його теорія підкреслює важливість боротьби за культурне домінування в циклічних процесах глобальних та локальних змін у гегемонії. Кожен підхід по власному обґрунтовує циклічність гегемонії у світі.

1.3. Методологія дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці

Дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці вимагає використання багатогранного підходу, оскільки ці процеси мають складний і багатоаспектний характер. Методологія такого дослідження включає як загальнонаукові, так і спеціальні методи, що дозволяють комплексно аналізувати політичні та економічні цикли, зокрема, зміну гегемонії, етапи глобалізації, трансформації міжнародних відносин та зміну структури глобальної економіки. Зазначені методи забезпечують можливість дослідження не тільки економічних, але й соціальних, політичних і культурних аспектів цих змін. Тому, в зв'язку з цим потрібно проаналізувати методологію дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці.

Безумовно, в основі дослідження теорії циклів гегемонії перебувають філософські методи: аналіз, синтез, індукція та дедукція. Ці методи є основою для формування теоретичної бази дослідження циклів гегемонії в політиці та економіці.

Слід зазначити, що аналіз – це процес розподілу складного явища на складові частини з метою з'ясування його елементів і взаємозв'язків. Так, зокрема, вивчаючи цикли гегемонії, аналітики розглядають різні аспекти, такі як економічні інтереси, політичні стратегії, соціальні зміни та культурні особливості, що ведуть до зміни гегемонії в глобальному контексті.

В свою чергу, на відміну від аналізу, метод синтезу дозволяє об'єднувати різні аспекти цих змін для створення цілісної картини, що дозволяє зрозуміти вплив одного циклу гегемонії на інші соціально-економічні процеси. Це насамперед необхідно для розуміння того, як глобальні політичні та економічні цикли взаємодіють з локальними і регіональними процесами [31, с. 100].

Крім методів аналізу і синтезу важливу роль в процесі вивчення сучасних теорії циклів гегемонії важливу роль відіграють методи індукції та дедукції.

Так, відмічаємо, що індукція застосовується для того, щоб на основі конкретних спостережень за розвитком циклів гегемонії зробити загальні висновки про закономірності цих процесів. Дослідження циклічних змін на прикладі історичних етапів, таких як Британська, Американська та потенційна Китайська гегемонії, дає змогу виробити певні узагальнені моделі.

В свою чергу, на відміну від індукції, метод дедукції дозволяє насамперед вивести загальні принципи та теорії щодо циклів гегемонії, починаючи з основних припущень та теоретичних конструкцій, створених на основі більш широких концепцій міжнародних відносин, економічних та політичних процесів [16, с. 19].

Важливу роль в процесі дослідження циклів гегемонії відіграє історико-правовий метод, оскільки будь-яка гегемонія проходить через призму історичного розвитку.

Історико-правовий метод передбачає дослідження циклічних змін через призму історії та правових систем. Слід зазначити, що зміни у світовій політиці та економіці відбуваються під впливом історичних подій, які формують міжнародне право, міжнародні організації та державні інститути. При цьому, відмічаємо, що історико-правовий метод дозволяє зрозуміти, як законодавчі ініціативи, створення міжнародних угод або навіть війн змінюють політичний ландшафт і відношення між державами.

Наприклад, етапи гегемонії можуть бути пов'язані з формуванням нових міжнародних інститутів або зміною правових структур, які сприяють стабільності чи занепаду певної гегемонії. Класичними прикладами є трансформації міжнародних правових норм після світових воєн, утворення міжнародних організацій, таких як ООН або СОТ, та їхній вплив на глобальні економічні цикли.

Разом з тим важливу роль відіграє структурно-функціональний метод пізнання політологічних явищ. Цей метод дозволяє досліджувати структури політичних і економічних систем, зокрема, як різні складові системи впливають на стабільність чи перезавантаження глобальних структур влади. Структурно-функціональний підхід передбачає аналіз того, як різні політичні та економічні органи взаємодіють і взаємозалежні, а також які зміни у функціонуванні цих органів можуть призвести до циклічних змін у світовій політиці та економіці [36, с. 31].

Разом з тим, відмічаємо, що зміни можуть включати розширення або занепад економічних блоків, міжнародних торгових угод, а також роль глобальних держав і корпорацій у цих процесах. Наприклад, структурні зміни у фінансових системах можуть ініціювати економічні цикли, які змінюють конфігурацію глобальної гегемонії.

Повертаючись до логічних методів потрібно зазначити, що логіко-семантичний метод має також важливе значення при дослідженні циклів гегемонії.

Цей метод зосереджується на аналізі змісту ключових понять, таких як «гегемонія», «система міжнародних відносин», «глобалізація» тощо. Так, зокрема, логіко-семантичний підхід дозволяє зрозуміти, як змінюються визначення та розуміння цих понять в контексті різних етапів гегемонії, а також як концептуальні зміни впливають на практичні політичні та економічні стратегії.

Наприклад, зміна розуміння терміну «глобалізація» у контексті різних історичних періодів впливає на те, як країни поведуться в рамках світової

економіки. Саме тому, відмічаємо, що вивчення змістовної еволюції ідеї гегемонії дозволяє краще зрозуміти, як ця ідея інтегрується в міжнародні політичні стратегії і як вона еволюціонує в умовах різних циклів.

В свою чергу, метод порівняльного аналізу дозволяє досліджувати циклічні зміни в політиці та економіці через зіставлення різних історичних періодів і глобальних явищ. Завдяки порівняльному аналізу можна порівнювати різні цикли гегемонії [13, с. 79].

Порівнюючи різні цикли гегемонії (наприклад, Британську, Американську та потенційну Китайську гегемонію), дослідники можуть виявити закономірності, спільні риси та відмінності, які допомагають у формулюванні загальних висновків щодо процесу зміни гегемонії.

На нашу думку, метод порівняльного аналізу є корисним для того, щоб зрозуміти, як одна країна чи блок країн відновлює або втрачає свою гегемонію, які фактори є визначальними для стабільності або занепаду, а також як взаємодія між різними гравцями на міжнародній арені змінює геополітичну ситуацію.

Безумовно, дослідження сучасних теорій циклів гегемонії неможливе без застосування інтердисциплінарного підходу, оскільки дослідження циклів гегемонії вимагає поєднання різних наукових дисциплін, таких як політична економія, міжнародні відносини, соціологія, історія та культурологія. На думку науковців, такий підхід дозволяє не лише аналізувати економічні показники, але й враховувати політичні, культурні, соціальні, психологічні та навіть технічні аспекти, що впливають на глобальну політику та економіку. Інтердисциплінарний підхід допомагає зрозуміти, як різні аспекти впливають на цикли гегемонії та взаємодіють між собою [2, с. 15].

Варто зазначити, що методологія дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці є важливим інструментом для системного і комплексного розуміння динаміки глобальних та регіональних процесів, які визначають політичні, економічні та соціальні зміни на міжнародному рівні. Застосування правильно обраної методології дозволяє аналізувати

закономірності, структуру і механізми змін, що відбуваються в глобальних і локальних системах, а також розглядати можливі наслідки для держав, міжнародних організацій, економічних агентів і суспільств в цілому.

Основні аспекти значення методології в цьому контексті полягають в наступному:

- ідентифікація закономірностей циклічних змін. Методологія дозволяє виявити закономірності, які лежать в основі циклічних змін у політиці та економіці. Це включає в себе пошук регулярностей у поведінці гегемонів, зростанні або занепаді держав, етапах змін у міжнародних економічних системах, трансформації фінансових і торгових структур, а також виявлення періодичності в політичних та економічних кризах. Вивчення циклів гегемонії, кризових ситуацій або етапів глобалізації стає можливим завдяки чіткій методологічній основі;

- аналіз взаємозв'язку між політичними, економічними і соціальними процесами: Зміни в одній сфері (наприклад, політична гегемонія) часто викликають або супроводжуються змінами в інших сферах (економіка, культура, суспільство). Методологія дослідження циклічних змін допомагає побудувати інтердисциплінарні моделі, які враховують взаємозв'язок між політичною та економічною динамікою. Це дає можливість створювати прогнози та аналізувати вплив різних факторів на стабільність чи зміни в міжнародних відносинах;

- оцінка глобальних і локальних трендів: Методологія дослідження важлива для порівняння глобальних і локальних трендів. Вона дозволяє зрозуміти, як на глобальному рівні відбуваються циклічні зміни в економіці (наприклад, зміни у світовій торгівлі, економічні кризи), а також як ці процеси можуть по-різному проявлятися в різних регіонах і локальних контекстах (наприклад, економічні та політичні цикли в окремих країнах або регіонах);

- прогнозування майбутніх змін. Застосування чіткої методології дозволяє робити прогнози щодо подальшого розвитку політичних і економічних процесів. Розуміння циклічних змін дає змогу передбачити

майбутні зміни в міжнародних відносинах, економіці, структурі гегемонії, а також виявити можливі кризи або точки зламу, які можуть мати значний вплив на глобальну стабільність;

- визначення впливу глобалізації. Так, зокрема, глобалізація є важливим фактором, який визначає циклічні зміни в міжнародних відносинах. Методологія дозволяє досліджувати, як процеси глобалізації змінюють відносини між державами, економіки та культурні практики, сприяючи новим формам політичних та економічних циклів. Важливим є також розуміння того, як глобальні тренди впливають на локальні суспільства та економіки.

- вивчення різних теоретичних підходів. Методологія дослідження включає застосування різних теоретичних моделей, таких як теорії гегемонії, світ-системний аналіз, теорії міжнародних відносин, що дозволяє досліджувати цикли змін з різних точок зору. Це дозволяє комплексно охоплювати політичні, економічні та соціальні аспекти, що взаємодіють у процесах глобальних циклів [40, с. 109].

Таким чином, методологія дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці є багатогранною і вимагає використання різних наукових методів. Важливою є здатність поєднувати як класичні методи (аналіз, синтез, індукція та дедукція), так і спеціалізовані підходи, що дозволяють розглядати цикли гегемонії в різних аспектах. Використання такої комплексної методології дозволяє отримати більш точні та глибокі результати при аналізі динаміки глобальних змін. Історико-правовий метод – використовується для вивчення змін у політичних і правових структурах, які впливають на етапи гегемонії і міжнародних відносин. Аналіз і синтез – методи, які дозволяють розділяти складні процеси на елементи і об'єднувати їх у єдину картину для виявлення закономірностей. Індукція та дедукція – індукція дозволяє виводити загальні принципи на основі конкретних фактів, а дедукція дає змогу робити висновки з теоретичних положень на прикладі реальних ситуацій. Метод порівняльного аналізу – дозволяє порівнювати різні цикли гегемонії в історії для виявлення спільних рис і відмінностей між ними.

Структурно-функціональний метод – аналізує, як різні елементи системи (економічні, політичні структури) взаємодіють і сприяють змінам гегемонії. Логіко-семантичний метод – вивчає еволюцію понять і термінів, пов'язаних з гегемонією, для з'ясування їхнього значення у контексті циклів гегемонії. Інтердисциплінарний підхід – поєднує знання з різних дисциплін для глибшого розуміння циклічних змін у політиці та економіці. Методи дослідження циклів гегемонії є багатогранними і дозволяють забезпечити комплексний підхід до вивчення змін у світовій політиці та економіці. Вони допомагають визначити закономірності та фактори, що впливають на гегемонічні цикли, а також оцінити їхні наслідки для міжнародних відносин і розвитку глобальної системи. Використання цих методів дозволяє не лише вивчити минулі цикли, а й спрогнозувати можливі сценарії майбутнього.

Висновки до Розділу 1

Таким чином, проаналізувавши теоретико-методологічні засади вивчення сучасних теорій циклів гегемонії можемо зробити наступні висновки.

1. Поняття гегемонії має багатовікову історію та багат шарову теоретичну основу. Від античних часів до сучасності воно трансформувалося з військово-політичного домінування у складний комплекс взаємозалежностей, що охоплює економічні, культурні та ідеологічні виміри. Розуміння історичного та теоретичного підґрунтя гегемонії є ключем до аналізу сучасних глобальних процесів та передбачення майбутніх тенденцій розвитку міжнародної системи.

Історія становлення терміна «гегемонія» демонструє його еволюцію від чисто військово-політичного домінування до складної системи, що охоплює економічні, культурні та ідеологічні виміри. Від античних Афін до сучасних Сполучених Штатів поняття гегемонії відображає динаміку влади в

міжнародних відносинах та адаптується до нових історичних умов. Сьогодні воно залишається одним із ключових інструментів для аналізу глобальної політики та міжнародних відносин [55, с. 70].

На сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття гегемонії зважаючи на складну політичну конструкцію цього терміну.

Класичне визначення (Давньогрецьке походження) визначає гегемонію як лідерство або верховенство однієї держави, політичного союзу чи групи над іншими у військовому, політичному або культурному сенсі, яке часто поєднується з домінуванням і примусовим підкоренням.

Політико-економічне визначення зводиться до того, що гегемонія – це здатність певної держави забезпечувати домінуючу роль у світовій економіці, політиці та культурі, нав'язуючи свої правила гри іншим державам і підтримуючи глобальний порядок відповідно до власних інтересів (Іммануїл Валлерстайн).

За культурним визначенням гегемонія – це панівний вплив і контроль над суспільною свідомістю через ідеологічні інструменти, такі як освіта, ЗМІ та культура, що дозволяє домінуючому класу утримувати владу не лише через примус, але й через згоду підлеглих груп (Антоніо Грамші).

Геополітичне визначення розглядає гегемонію як систему міжнародних відносин, у якій одна держава забезпечує стабільність глобального порядку через військове, економічне та політичне лідерство, що дозволяє їй встановлювати правила і норми світової системи (Роберт Гілпін).

Сучасне (економічне) визначення гегемонії полягає в тому, що гегемонія – це історично обмежений період домінування конкретної держави чи групи держав у світовій системі, що базується на економічній, фінансовій та військовій перевазі, але з часом неминуче призводить до занепаду і заміни новим гегемоном (Джованні Аррігі).

Ці визначення відображають різні підходи до трактування гегемонії – від класичного військово-політичного до сучасного соціокультурного та економічного вимірів.

2. Валлерстайн розглядає цикли гегемонії в рамках глобальних економічних систем, підкреслюючи взаємозв'язок між ядром, напівпериферією та периферією світової системи. Він стверджує, що гегемони змінюються через етапи економічного підйому та спаду, що зумовлюють перерозподіл влади у міжнародних відносинах. Його теорія підкреслює роль гегемонії в підтримці стабільності глобальних структур та важливість ідеологічних і економічних факторів у цих циклах.

Гілпін зосереджується на ролі гегемона у забезпеченні стабільності міжнародного порядку через підтримку відкритих економічних систем та міжнародних інститутів. Він вважає, що гегемони зможуть зберігати свою стабільність тільки до того моменту, поки їхня економічна потужність не почне занепадати, що веде до змін в глобальній гегемонії. Гегемонічна стабільність Гілпіна ставить акцент на взаємодії між економічною владою і політичним лідерством в глобальному контексті.

Аррігі наголошує на циклічності змін у світовій гегемонії, де кожна нова економічна потуга проходить через періоди підйому, розширення та занепаду. Він вважає, що глобальні трансформації та боротьба за лідерство є результатом не тільки економічних, але й культурних, соціальних і політичних змін. Аррігі розглядає цикл гегемонії як складний процес, де зміни на глобальному рівні не є лінійними, а мають характер циклічних коливань.

Грамші пропонує культурний підхід до аналізу гегемонії, акцентуючи увагу на ідеологічному та культурному контролі, який дозволяє панівним групам підтримувати свою владу. Він визначає гегемонію як здатність домінуючих класів формувати спільні культурні та соціальні уявлення, що дозволяє їм закріпити свою владу через культуру, а не лише силою. Його теорія підкреслює важливість боротьби за культурне домінування в циклічних процесах глобальних та локальних змін у гегемонії. Кожен підхід по власному обґрунтовує циклічність гегемонії у світі.

3. Методологія дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці є багатогранною і вимагає використання різних наукових методів.

Важливою є здатність поєднувати як класичні методи (аналіз, синтез, індукція та дедукція), так і спеціалізовані підходи, що дозволяють розглядати цикли гегемонії в різних аспектах. Використання такої комплексної методології дозволяє отримати більш точні та глибокі результати при аналізі динаміки глобальних змін.

Історико-правовий метод – використовується для вивчення змін у політичних і правових структурах, які впливають на етапи гегемонії і міжнародних відносин. Аналіз і синтез – методи, які дозволяють розділяти складні процеси на елементи і об'єднувати їх у єдину картину для виявлення закономірностей. Індукція та дедукція – індукція дозволяє виводити загальні принципи на основі конкретних фактів, а дедукція дає змогу робити висновки з теоретичних положень на прикладі реальних ситуацій. Метод порівняльного аналізу – дозволяє порівнювати різні цикли гегемонії в історії для виявлення спільних рис і відмінностей між ними. Структурно-функціональний метод – аналізує, як різні елементи системи (економічні, політичні структури) взаємодіють і сприяють змінам гегемонії. Логіко-семантичний метод – вивчає еволюцію понять і термінів, пов'язаних з гегемонією, для з'ясування їхнього значення у контексті циклів гегемонії. Інтердисциплінарний підхід – поєднує знання з різних дисциплін для глибшого розуміння циклічних змін у політиці та економіці.

Методи дослідження циклів гегемонії є багатограними і дозволяють забезпечити комплексний підхід до вивчення змін у світовій політиці та економіці. Вони допомагають визначити закономірності та фактори, що впливають на гегемонічні цикли, а також оцінити їхні наслідки для міжнародних відносин і розвитку глобальної системи. Використання цих методів дозволяє не лише вивчити минулі цикли, а й спрогнозувати можливі сценарії майбутнього.

РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛЬНІ ЦИКЛИ ГЕГЕМОНІЇ: ВІД ІМПЕРІАЛІЗМУ ДО СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ЛІДЕРІВ

2.1. Еволюція глобальних гегемоній: Британська, Американська, потенційна Китайська гегемонія

Дослідження еволюції глобальних гегемоній має надзвичайно важливе значення для розуміння сучасних міжнародних відносин, глобальної політики та економічної динаміки. Вивчення циклічних змін у гегемонії дозволяє з'ясувати, як зміна домінуючих держав чи економічних сил впливає на структуру глобальних відносин, на регіональні конфлікти, а також на міжнародні організації, договори та глобальні процеси. Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що світ входить в період значних трансформацій, коли домінуючі гегемони можуть змінюватися, а нові сили – такі як Китай, Індія або інші *emerging economies* – починають відігравати все більшу роль на світовій арені [82, с. 70].

Дослідження циклів гегемонії дозволяє з прогнозувати майбутнє міжнародних відносин і економічного ландшафту. Це включає в себе аналіз можливих сценаріїв, де нові гегемони, такі як Китай, можуть змінити глобальний порядок, або ж нові форми міжнародної співпраці можуть змінити баланс сил. З огляду на ці фактори, дослідження еволюції глобальних гегемоній не тільки дозволяє глибше зрозуміти минуле, але й допомагає прогнозувати напрямки розвитку міжнародної політики, економіки та геополітики в умовах нових викликів XXI століття.

Таким чином, саме зараз, коли світ опиняється в умовах трансформації домінуючих сил у світі дослідження еволюції глобальних гегемоній становиться дійсно актуальним і потребує нового концептуального дослідження.

Поняття гегемонії сягає корінням у Стародавню Грецію, де термін використовувався для позначення лідерства однієї держави серед інших

полісів. Однак у сучасному контексті гегемонія стосується домінування однієї держави чи коаліції на глобальному рівні. Важливо розуміти, що жоден гегемон не є вічним: підйом і занепад гегемонії залежать від здатності домінуючої сили підтримувати економічний розвиток, військову могутність і культурний вплив. Однак в сучасному розумінні гегемонії доцільно розглядати з початку Британської гегемонії XIX ст. [41, с. 30].

Як зазначають науковці, Британська гегемонія є одним із ключових етапів у розвитку сучасної світової системи, що залишила глибокий слід в історії глобальної політики, економіки та культури. Пік британського домінування припав на XIX – початок XX століття, коли Сполучене Королівство стало першою справді глобальною імперією, що охоплювала майже чверть світової території та населення. Вона стала символом індустріалізації, фінансового капіталізму, а також утвердження ліберальних цінностей і вільної торгівлі [23, с. 70].

Слід зазначити, що британська гегемонія почала формуватися внаслідок кількох ключових історичних факторів:

- промислова революція. Велика Британія першою у світі здійснила промисловий переворот наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Запровадження парових двигунів, механічного ткацтва, залізниць і пароплавів забезпечило Британії економічну перевагу;

- морська перевага над іншими державами. Після перемоги над Наполеоном у битві при Ватерлоо (1815 р.) британський флот став найпотужнішим у світі. Британія контролювала ключові морські шляхи та стратегічні точки, такі як Суецький канал, Гібралтар та Мальта;

- фінансова система. Лондон став світовим фінансовим центром, а фунт стерлінгів – основною резервною валютою. Банк Англії відігравав провідну роль у глобальних фінансових операціях;

- колоніальна експансія. Колонії Британської імперії забезпечували доступ до ресурсів, дешевої робочої сили та нових ринків збуту;

- ідеологія лібералізму. Ідеї вільної торгівлі, ринкової економіки та парламентської демократії стали фундаментом британської політичної моделі та активно поширювались на підвладні території [30, с. 19].

Разом з тим, Британію гегемоном зробила саме економіка, адже економічно Британія була набагато сильнішою державою від інших суб'єктів міжнародної політики.

Економічний вимір британської гегемонії в XIX – на початку XX ст. базувався на наступних постулатах:

- вільна торгівля та промислове виробництво. Велика Британія стала «майстернею світу», виробляючи товари у величезних масштабах і експортувавши їх до колоній та інших країн. Запровадження політики вільної торгівлі забезпечило відкритий доступ британських товарів на світові ринки. Скасування «Хлібних законів» у 1846 році є знаковим кроком у напрямку утвердження вільної торгівлі;

- фінансова гегемонія. Лондонська фондова біржа стала головним фінансовим хабом світу, а фунт стерлінгів забезпечував стабільність міжнародної фінансової системи. Британські банки фінансували глобальні інфраструктурні проєкти, такі як залізниці в Індії чи телеграфні мережі в Африці;

- транспорт та інфраструктура. В Британії розвиток глобальної інфраструктури, зокрема залізниць, морських портів і телеграфних мереж, забезпечив Британії ефективний контроль над своїми колоніями та глобальною торгівлею [56, с. 163].

Окрім економічних факторів на гегемонії Британії у світі суттєво впливали політичні фактори.

Політичний вимір британської гегемонії полягає в наступних постулатах:

- політична система. Британія запропонувала світові модель парламентської демократії, що надихнула політичні системи багатьох країн.

Політична стабільність та ефективність управління забезпечили тривале лідерство на світовій арені;

- колоніальне управління. Британська імперія використовувала як пряме, так і непряме управління для контролю своїх колоній. Зокрема, в таких державах, як Індія, Британія застосовувала адміністративні структури, які поєднували місцеві традиції з британським бюрократичним підходом;

- міжнародна дипломатія. Так званий «Європейський концерт» після Віденського конгресу (1815 р.) став прикладом дипломатії, де Британія активно виступала посередником між європейськими державами, підтримуючи баланс сил і запобігаючи домінуванню будь-якої європейської країни.

Разом з тим, економічні і політичні фактори не були єдиними, які сформували Британську гегемонію у світі. Відштовхуючись від позицій представників культурної гегемонії до факторів домінування Британії в світі відносяться також культурні та ідеологічні чинники.

Культурний та ідеологічний вимір британської гегемонії полягає в наступному:

- домінування англійської мови у світі. Саме в цей час англійська мова стала глобальною мовою дипломатії, науки та бізнесу і мовою діловодства в світі. До речі сьогодні англійська мова і залишається домінуючою в світі, а тому наслідки британської культурної гегемонії відчутні й сьогодні;

- інститути освіти. Британія заснувала навчальні заклади у своїх колоніях, які поширювали західні знання та цінності;

- культурний вплив. Література, архітектура та наукові досягнення Великої Британії стали важливими елементами глобальної культури [70, с. 90].

Отже, як ми бачимо, низка факторів сприяла формуванню британської гегемонії. Але при цьому, якщо оперувати концептом циклічності гегемоній, потрібно мати на увазі, що будь-яка гегемонія закінчується. Не стала винятком і британська.

Причини занепаду британської гегемонії наступні:

- перша світова війна. Війна виснажила ресурси Британії, знизила її економічний потенціал і підірвала глобальне лідерство, навіть і попри перемогу у війні;

- економічна конкуренція. США та Німеччина кинули виклик економічному домінуванню Великої Британії, і успішно його завершили ставши ключовими суб'єктами економіки у світі;

- ріст національно-визвольних рухів. Колонії почали активно боротися за незалежність (Індія, Єгипет, Південна Африка), а тому поступово Британська імперія втрачає свій домінуючий вплив в регіонах, і колонії поступово починають проголошувати свою незалежність. Цей процес тривав до середини XX ст.;

- друга світова війна. Остаточно послабила британську економіку, а США замінили Британію як провідного глобального гегемона [88, с. 91].

Разом з тим, підсумовуючи особливості британської гегемонії можемо зробити висновок, що спадщина британської гегемонії навіть сьогодні є відчутною. Британія створила інститути, які продовжують впливати на світову політику (наприклад, Співдружність націй). Лондон залишається одним із найважливіших фінансових центрів світу. Англійська мова та культура досі є важливими інструментами глобальної комунікації та культурного обміну.

Таким чином, британська гегемонія стала важливою віхою у розвитку світової системи, забезпечивши основу для сучасного глобалізованого світу. Вона поєднала економічне, військове, політичне та культурне домінування, залишивши спадщину, що продовжує формувати міжнародний порядок. Занепад британської гегемонії став неминучим через структурні зміни в глобальній економіці та зростання нових центрів сили, але її вплив залишається помітним у багатьох сферах сучасного світу.

На зміну британської гегемонії приходить американська гегемонія.

Так, відмічаємо, що американська гегемонія є однією з найвпливовіших і наймасштабніших фаз в історії глобального домінування, що сформувала сучасний світовий порядок після Другої світової війни. На відміну від своїх

попередників, таких як Британська імперія, Сполучені Штати Америки встановили не лише військове та економічне домінування, але й культурне, наукове та технологічне лідерство, створивши глобальну архітектуру безпеки та міжнародного управління. Ця гегемонія характеризується унікальним поєднанням жорсткої сили (hard power) та м'якої сили (soft power), що дозволило США не лише забезпечити власні інтереси, але й поширити свої цінності та моделі розвитку на більшість країн світу [87, с. 33].

Слід зазначити, що історичні передумови американської гегемонії такі:

- Друга світова війна і наслідки. Після завершення Другої світової війни у 1945 році США вийшли на міжнародну арену як найпотужніша економічна, військова та політична сила. Війна не торкнулася території США, що дозволило країні зберегти промисловий потенціал та інфраструктуру. План Маршалла сприяв економічному відновленню Європи, але водночас забезпечив американське економічне домінування на континенті;

- Холодна війна. Протистояння зі СРСР стало ключовим чинником, що закріпив американське лідерство у військовій та політичній сфері. НАТО, створене у 1949 році, стало основним інструментом для контролю безпекової ситуації в Європі. Антикомуністична ідеологія США сприяла підтримці проамериканських режимів по всьому світу;

- розпад СРСР. Безумовно, саме з падінням Радянського Союзу у 1991 році США стали єдиною наддержавою, що отримала можливість безперешкодно формувати глобальний порядок. Період 1990-х років вважається «золотим віком» американської гегемонії, коли США мали абсолютну перевагу у військовій, економічній та культурній сферах і жодна держава світу в 90-их роках XX ст. не змогла кинути виклик США в жодній із сфер [67, с. 114].

Разом з тим, потрібно зазначити, що гегемонія США у світі пов'язана з економічним розвитком Америки, оскільки на початку XX ст. США починає неймовірно сильно розвиватися.

Економічний вимір американської гегемонії виражається в наступному:

- Долар як світова валюта. Після Бреттон-Вудської конференції у 1944 році долар США був визнаний основною резервною валютою світу. Навіть після скасування золотого стандарту у 1971 році долар залишився основою міжнародних розрахунків. Сьогодні долар продовжує домінувати серед світових валют, і ні євро, ні єна, ні юань не змогли навіть наблизитися до ролі долара в світовій торгівлі;

- економічні інститути. США відіграли ключову роль у створенні глобальних економічних інституцій, таких як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світова організація торгівлі (СОТ). Ці інститути закріпили ліберальну економічну модель, орієнтовану на відкриті ринки, приватизацію та зниження торговельних бар'єрів;

- технологічне лідерство. США є лідером у сфері інновацій та технологій. Корпорації, такі як Apple, Microsoft, Google та Amazon, змінили світову економіку, створивши нові цифрові ринки та технологічні платформи. Сьогодні завдяки Ілону Маску та його проектам США продовжує домінувати у світі, хоча китайські технологічні корпорації в цьому аспекті кинули суттєвий виклик [10, с. 11];

- глобалізація. США стали ключовим двигуном глобалізаційних процесів, забезпечуючи інтеграцію національних економік у єдину світову систему, що базується на ліберальних ринкових принципах. Тому, саме США суттєво вплинули навіть на Європу і поява Європейського Союзу багато в чому стало наслідком діяльності США. Свого часу навіть Уїнстон Черчіль пропонував назвати не ЄС а Сполучені штати Європи [37, с. 517].

Однак найбільший вплив на домінування в світі безумовно відіграла військова та політична сила США.

3. Військовий та політичний вимір американської гегемонії полягає в такому:

- військова міць. США мають найпотужніші збройні сили у світі, із глобальною мережею військових баз. Вони здійснюють контроль над

стратегічно важливими регіонами, такими як Близький Схід, Південно-Східна Азія та Європа;

- альянси та партнерства. Так, зокрема, система військових союзів, таких як НАТО, а також стратегічні партнерства зі світовими гравцями (Японія, Південна Корея, Австралія), забезпечили США глобальний вплив і безпеку;

- ініціативи США у конфліктах. США часто виступають як арбітр у міжнародних конфліктах, забезпечуючи миротворчі місії та втручання у конфліктні зони (Балкани, Ірак, Афганістан). Хоча наприклад в 2021 р. США залишили Афганістан і Талібан цим скористався. Саме цим кроком США в певній мірі започаткувало втрату своєї сили в військовій потужності. При чому, можемо спрогнозувати, що вихід США з Афганістану став рушійною силою для росії здійснити повномасштабне вторгнення, адже росія зрозуміла, що США не є гегемоном [35, с. 201].

Як і Великобританія, так і США також здійснювало культурний та ідеологічний вплив на світову спільноту.

Культурний та ідеологічний вимір американської гегемонії виражається в наступному:

- м'яка сила. Безумовно, голлівуд, музика, мода, фастфуд-культура (McDonald's, Starbucks) стали символами американського способу життя. Американська культура поширилася по всьому світу через кіно, телебачення та соціальні мережі;

- освіта та наука. Американські університети, такі як Гарвард, МІТ та Стенфорд, є глобальними лідерами в освіті та науці, залучаючи студентів і дослідників з усього світу де навчаються найрозумніші люди зі всього світу, а їх випускники роблять все нові і нові відкриття;

- ідеологія демократії та прав людини. США просуvalи ідеї демократії, прав людини та вільних ринків як універсальні цінності. Наприклад, боротьба за права афроамериканців під проводом Мартіна Лютера Кінга є найяскравішим прикладом боротьби за права людини [69, с. 33].

Однак, в ХХІ столітті суттєвий виклик американській гегемонії кинув Китай. Це пов'язано насамперед з економічним підйомом Китаю, оскільки в ХХІ ст. Китай став головним конкурентом США, кидаючи виклик у технологічній, військовій та економічній сферах. Крім того, війни в Іраку та Афганістані підірвали репутацію США і виснажили їх ресурси. В цьому випадку свою силу відчула росія і саме це напевно спровокувало російське вторгнення в Україну. Крім того, негативно впливає на гегемонію США в світі і політична поляризація. Так, зокрема, внутрішні політичні кризи послаблюють здатність США до ефективного глобального управління. Політичні скандали кінця 90-их років ХХ століття пов'язані зі скандалами з Біллом Клінтоном, провальна перша каденція Дональда Трампа і стагнація Джо Байдена призвели до того, що Президент США перестав вважатися ключовою політичною фігурою в світі. Сьогодні в певній мірі Сі Цзіньпін може кинути виклик очільнику Білого дому щодо найбільш впливової політичної фігури в світі. Крім того, на домінування США в певній мірі впливають й регіональні блоки, такі як ЄС, БРІКС, АСЕАН, які безпосередньо набувають дедалі більшої ваги у світовій політиці [76, с. 11].

Таким чином можемо констатувати, що американська гегемонія залишається центральним елементом сучасного світового порядку, що визначає глобальні політичні, економічні та культурні процеси. Її унікальність полягає у здатності поєднувати жорстку і м'яку силу для досягнення стратегічних цілей. Проте, все ж таки, перед обличчям нових викликів, таких як зростання Китаю наприкінці ХХ ст. і початку ХХІ ст., внутрішні політичні протиріччя та глобальні кризи, майбутнє американської гегемонії залишається під питанням. Однак, навіть якщо її вплив послабиться, спадщина американської гегемонії продовжуватиме формувати світовий порядок у ХХІ столітті.

Сьогодні світ перебуває на роздоріжжі, оскільки США виклик кинув Китай, і прямо зараз, в 2025 році можна констатувати, що світ знову становиться біполярним. Але все ж таки потрібно підходити обережно до

прогнозу гегемонії Китаю в XXI ст. і вести мову про потенційну гегемонію Китаю.

Варто зазначити, що потенційна гегемонія Китаю в XXI ст. є однією з найактуальніших тем сучасних міжнародних досліджень. Китай, як друга за величиною економіка світу, країна з найбільшим населенням і стрімко зростаючими військовими можливостями, кидає виклик усталеному світовому порядку, що довгий час був під домінуванням США. Відновлення позицій Китаю як глобального лідера спирається на історичну спадщину «Піднебесної імперії», сучасні економічні реформи, амбітні геополітичні проєкти та масштабні технологічні інновації. Однак шлях до гегемонії супроводжується численними внутрішніми та зовнішніми викликами, які визначають як потенціал, так і обмеження китайської гегемонії [75, с. 70].

Історичні передумови формування потенційної китайської гегемонії такі:

- історична роль Китаю як регіонального гегемона. Так, зокрема, протягом тисячоліть Китай був домінуючою силою у Східній Азії, демонструючи як культурне, так і політичне домінування. Династії Тан, Сун і Мін створили розвинені торгові мережі, культурні інституції та бюрократичний апарат, що забезпечували стабільність і вплив далеко за межами китайських кордонів;

- «Століття принижень» (1839–1949 рр.). Разом з тим, опіумні війни, поразки у війнах з європейськими державами та Японією, а також колоніальне проникнення призвели до ослаблення Китаю. Цей період став глибоким травматичним досвідом для китайської нації, що заклав основу для сучасного прагнення до відновлення могутності. Тому закономірно, що його називають століттям принижень. При цьому, Китай так і не відіграв важливої ролі в Другій світовій війні, виступаючи насамперед в ролі жертви. Навіть Японія, будучи агресором у війні мала значно вагоміший вплив у світі в цей період;

- Реформи Дена Сяопіна. Після смерті Мао Цзедуна Китай розпочав політику реформ і відкритості. Ден Сяопін ініціював перехід до ринкової

економіки з китайською специфікою, що дозволило країні досягти небувалих темпів економічного зростання та інтеграції у світову економіку. На нашу думку, саме реформи Дена Сяопіна заклали фундамент сучасного Китаю.

Слід зазначити, що гегемонія Китаю в XXI ст. стала не просто результатом реформ Ден Сяопіна а результатом так званого «китайського економічного дива».

Економічні основи потенційної китайської гегемонії?

- економічне зростання. З 1980-х років Китай демонстрував середній щорічний темп зростання ВВП понад 9%. Завдяки індустріалізації, експорту та інвестиціям у ключові галузі, Китай став «світовою фабрикою» і сьогодні Китай забезпечує весь світ і за найвищими цінами;

- ініціатива «Один пояс, один шлях». Запущена у 2013 році, BRI є одним із найбільших інфраструктурних проєктів в історії. Китай інвестує мільярди доларів у транспортні та енергетичні проєкти, що охоплюють Азію, Африку та Європу, створюючи глобальну мережу торгівлі та інфраструктури. Саме ініціатива «Один пояс, один шлях» кинула виклик економічній гегемонії США;

- юань як глобальна валюта. Сьогодні Китай активно працює над інтернаціоналізацією юаня, створюючи альтернативу долару США у міжнародних розрахунках та кредитуванні. Однак, в цьому аспекті Китай ще не досягнув рівня долара США;

- технологічні інновації. Такі китайські компанії, такі як Huawei, Alibaba, Tencent, стали символами китайської технологічної потужності. Китай інвестує величезні кошти в розвиток штучного інтелекту, біотехнологій та квантових технологій. Перевагою Китаю в порівнянні з США є ціна в технологіях, адже продукти китайського ринку суттєво дешевші ніж в США, хоча при цьому вони є гіршої якості [3, с. 100-101].

Разом з тим, потенційна гегемонія Китаю можлива тільки завдяки сильній армії та посиленню стратегічного впливу Китаю у світі.

Військові та стратегічні аспекти потенційної китайської гегемонії Китаю такі:

- модернізація армії. Народно-визвольна армія Китаю (НВАК) переживає масштабну модернізацію, з акцентом на військово-морські сили, авіацію та кібернетичні можливості. Китай активно розвиває свою присутність у Південно-Китайському морі, будуючи штучні острови та військові бази;
- геополітичний вплив. Китай поширює свій вплив через дипломатію, торгові угоди та інвестиції. Африка, Латинська Америка та Південно-Східна Азія стали ключовими регіонами для китайської експансії. Навіть в умовах війни в Україні, саме Китай може стати ключовим суб'єктом впливу на росію;
- стратегія подвійного циркулювання. Ця стратегія передбачає фокус на внутрішній ринок як основу економічного зростання, але зі збереженням активної міжнародної торгівлі та інвестицій [33, с. 150].

В XXI ст. поступово можемо також помітити культурну гегемонію Китаю не тільки в регіоні, а і в світі.

Культурний та ідеологічний вимір китайської гегемонії полягає в наступному:

- м'яка сила Китаю. Сьогодні Китай використовує культурну дипломатію, зокрема через Інститути Конфуція, медіаресурси та міжнародні заходи, такі як Олімпійські ігри в 2008 і 2022 роках тощо;
- ідеологія та альтернативна модель розвитку. Китайська модель ідеологічного розвитку, яка поєднує авторитарний політичний режим із ринковою економікою, пропонується як альтернатива західній демократичній моделі. Безумовно, це унікальний політичний режим, який успішно демонструє, що навіть в умовах авторитаризму можна розвивати державу, що демонструє Сі Цзіньпін, адже сьогодні можна говорити про культ Сі, аналогічно із культом Мао Цзедуна [3, с. 103].

Але незважаючи на всі позитивні аспекти не можна говорити, що Китай стане гегемоном XXI ст., оскільки США просто так не віддасть лідерство.

На гегемонію Китаю має вплив старіння населення та скорочення працездатного населення, розрив між багатими і бідними регіонами, зростаюча напруга з США, Індією, Японією та країнами ЄС, залежність від імпорту ресурсів енергоносіїв та ключових технологій.

Але незважаючи на ці проблеми суперництво між Китаєм і США є головною особливістю сучасної міжнародної політики. Китай намагається створити альтернативний центр влади, просуваючи багатополарний світовий порядок, тоді як США прагнуть зберегти свою гегемонію. Тому, можемо констатувати, що потенційна китайська гегемонія є складним і багатовимірним процесом, що включає економічний, військовий, культурний та ідеологічний виміри. Китай демонструє амбіції стати глобальним лідером, використовуючи стратегічне планування, інноваційні технології та глобальні інвестиції [29, с. 105].

Однак майбутнє китайської гегемонії залишається неоднозначним через внутрішні виклики та зовнішній опір. Незалежно від результату, зростання Китаю вже сьогодні кардинально змінює структуру світової політики та економіки і в будь-якому випадку з Китаєм сьогодні вже всі рахуються як із новою силою в світі.

Отже, в підсумку можемо зробити узагальнюючий висновок, що еволюція глобальних гегемоній демонструє закономірний процес зміни світових лідерів, які на різних етапах історії формували міжнародний порядок, забезпечували стабільність та визначали напрями глобального розвитку. Британська гегемонія у XIX столітті спиралася на промислову революцію, могутній флот і колоніальну систему, що дозволило Великій Британії стати «майстернею світу» та контролювати ключові морські торговельні шляхи. Британська спадщина, зокрема глобалізація торгівлі та поширення ліберальних ідей, досі відчутна у сучасному світі. Американська гегемонія, яка утвердилася після Другої світової війни, принесла нову модель глобального лідерства, що поєднувала військову перевагу, економічне домінування та культурний вплив. Долар став основною світовою валютою, а міжнародні

інституції, створені за підтримки США (наприклад, ООН, МВФ, Світовий банк), закріпили американський вплив у глобальній системі. Разом з тим, американська гегемонія зіткнулася зі зростаючими викликами, такими як фінансові кризи, геополітичні конфлікти та зростання впливу інших держав. Потенційна Китайська гегемонія, що формується у XXI столітті, пропонує нову модель глобального лідерства, яка значною мірою базується на економічній експансії, технологічному лідерстві та дипломатії інвестицій. Ініціатива «Один пояс, один шлях», цифровий контроль і активне просування китайської культури створюють нові механізми впливу на світовій арені. Водночас Китай стикається з внутрішніми проблемами, такими як соціальна нерівність, демографічні виклики та зовнішній опір із боку США та їхніх союзників. Таким чином, історія глобальних гегемоній показує циклічний характер підйому і занепаду світових лідерів. Кожна гегемонія залишала після себе важливі інституційні, економічні та культурні надбання, які продовжують впливати на сучасний світ. Майбутнє потенційної китайської гегемонії залишається відкритим питанням, але її становлення вже створює нові контури глобального порядку, в якому традиційні моделі взаємодії держав будуть переглянуті. Але в будь-якому випадку, сьогодні вже можна говорити про біполярний світ, де з одного боку ключову роль відіграє США, а з іншого боку – Китай, який замінив Радянський Союз.

2.2. Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна

Світ-системний аналіз Іммануїла Валлерстайна є однією з найвпливовіших теоретичних концепцій у соціальних науках, що пояснює глобальну динаміку політичних, економічних і соціокультурних відносин у масштабах світової системи. Теорія, сформульована у 1970-х роках, є продовженням марксистських ідей та критичним аналізом світового капіталізму. Валлерстайн розглядав світ не як сукупність окремих

національних держав, а як єдину систему, де існує нерівномірний розподіл влади, ресурсів та багатства. Його підхід акцентує увагу на довгострокових циклах розвитку світової економіки, глобальному розподілі праці та еволюції світових центрів влади. Тому, в рамках дослідження циклів гегемонії потрібно проаналізувати детально саме теорію світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна

Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна – це міждисциплінарний підхід до вивчення глобальних соціально-економічних і політичних процесів, що розглядає світ як єдину систему, поділену на центр, напівпериферію та периферію. Ця теорія акцентує увагу на нерівномірному розвитку країн, глобальному поділі праці та циклічних змінах у світовій економіці, а також на еволюції гегемоній і динаміці міжнародних відносин. Валлерстайн стверджує, що сучасний світ є капіталістичною світ-економікою, де економічна та політична влада зосереджена в руках країн центру, що підтримують свою перевагу за рахунок експлуатації периферії та напівпериферії [47, с. 15].

Для розуміння сутності теорії світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна доцільно проаналізувати її структуру.

Валлерстайн поділив світ на три основні категорії:

1. Центр. Центр у теорії світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна охоплює високорозвинені країни, які є економічними, політичними та технологічними лідерами у світовій системі. Ці країни контролюють більшу частину світового капіталу, передові технології, наукові дослідження та інновації.

Центр відіграє ключову роль у встановленні глобальних економічних стандартів, політичних норм і міжнародного права, що забезпечує їм стабільне домінування над іншими регіонами.

Варто зазначити, що основними характеристиками країн центру є високий рівень життя, ефективна інфраструктура, стабільна політична система та сильна соціальна політика. Вони експортують високотехнологічну

продукцію, інтелектуальні ресурси та фінансові послуги, тоді як ресурси та низькооплачувана праця надходять із периферії.

Прикладами країн центру є США, Німеччина, Велика Британія, Японія та Франція. Тому, саме ці держави забезпечують свою домінуючу позицію завдяки історичній перевазі, накопиченню капіталу та контролю над глобальними фінансовими інституціями, такими як МВФ, Світовий банк та СОТ [74, с. 33].

2. Периферія. Периферія складається з країн, які знаходяться на нижчому щаблі глобального поділу праці та економічної ієрархії. Вони забезпечують центр дешевими природними ресурсами, сировиною, енергоносіями та некваліфікованою робочою силою.

Основна роль периферії у світовій системі полягає в задоволенні потреб центрів та напівпериферії через експорт сировини та дешевих товарів. Економічні системи периферійних країн часто орієнтовані на монокультурне виробництво або видобуток одного типу ресурсу, що робить їх надзвичайно вразливими до коливань на світових ринках. Політичні режими в цих країнах часто нестабільні, корумповані та авторитарні, що ще більше посилює їхню залежність від зовнішніх кредитів і міжнародних корпорацій. Соціальна нерівність, бідність, низький рівень освіти та обмежений доступ до медичних послуг є типовими рисами більшості країн периферії. Вони майже не впливають на глобальні процеси і часто виконують роль сировинного придатку для центрів [25, с. 39].

Прикладами таких країн є більшість держав Африки, Латинської Америки та Південної Азії.

3. Напівпериферія. Напівпериферія є проміжною категорією між центром і периферією, поєднуючи риси обох цих груп. Країни напівпериферії мають певний рівень індустріалізації, розвинену промисловість та інфраструктуру, але водночас вони залишаються залежними від технологій, інвестицій і ринків країн центру.

Напівпериферійні держави відіграють важливу роль як буферна зона між центром і периферією, запобігаючи прямому конфлікту між ними. Вони також часто виступають у ролі регіональних лідерів і впливають на розвиток сусідніх країн периферії. У цих державах одночасно співіснують як високотехнологічні, так і низькотехнологічні виробництва, а соціальні стандарти можуть сильно варіюватися в різних секторах економіки. Країни напівпериферії зазвичай залежать від зовнішніх кредитів і інвестицій, але водночас намагаються розширювати свою економічну та політичну автономію. Вони є ключовими гравцями в глобальному ланцюгу постачання, часто виступають як посередники у торгівлі між центром і периферією.

Прикладами країн напівпериферії є Китай, Індія, Бразилія, Мексика та Туреччина. Їхні економіки швидко розвиваються, але вони стикаються з численними викликами, такими як соціальна нерівність, корупція та екологічні проблеми. Тому вони не можуть займати роль центру, і вже не займають роль периферії.

Дослідивши структуру теорії світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна можемо констатувати, що ця трирівнева модель Іммануїла Валлерстайна дозволяє краще зрозуміти, як працює сучасна світова система, як відбувається розподіл влади, ресурсів і багатства, а також які механізми підтримують глобальну нерівність. Центр, периферія та напівпериферія є взаємозалежними елементами, які формують світовий порядок і визначають його циклічний розвиток [34, с. 107].

Досліджуючи теорію світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна потрібно деталізувати цикли гегемонії.

Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна пропонує глибоке розуміння розвитку глобальної економіки та політики через призму трьох ключових етапів, які демонструють еволюцію світової системи, від зародження капіталізму до сучасної глобалізованої економіки. Ці етапи є фундаментальними для розуміння того, як формувалися сучасні міжнародні відносини, глобальний поділ праці та гегемонічні цикли.

Цикли гегемонії за Іммануїлом Валлерстайном

1. Світ-економіка XVI століття – Початок формування сучасної світової системи. Початок XVI століття став переломним моментом у світовій історії, коли європейські держави, такі як Іспанія, Португалія та Нідерланди, розпочали активну колоніальну експансію. Великі географічні відкриття, включаючи подорожі Христофора Колумба та Фернана Магеллана, відкрили нові морські шляхи до Америки, Африки та Азії, що дозволило європейським державам встановити контроль над стратегічно важливими торговими шляхами та ресурсами.

На цьому етапі формується світ-економіка – система, яка базується на нерівномірному поділі праці та централізації капіталу у сильніших державах. Європейські метрополії отримували величезні прибутки від колоніальних територій через видобуток ресурсів, виробництво товарів та їх експорт на глобальні ринки [44, с. 319].

Основні риси цього етапу такі:

- економічний поділ праці. Варто зазначити, що на цьому етапі саме Європа стає центром капіталізму, тоді як колоніальні території виконують роль постачальників сировини та ринків збуту;
- формування центр-периферійних відносин. Європейські держави (центр) контролюють фінанси, торгівлю та виробництво, тоді як колонії (периферія) є джерелом ресурсів;
- фінансова експансія. Виникають перші фінансові інституції та механізми глобального фінансування, такі як біржі та торгові компанії (наприклад, Ост-Індська компанія);
- монополізація торгівлі. Європейські держави контролюють ключові товарні ринки, включаючи спеції, дорогоцінні метали та цукор.
- роль колоніальних держав. Варто зазначити, що на цьому етапі Іспанія та Португалія домінують на ранньому етапі завдяки контролю над величезними колоніальними територіями в Латинській Америці, Африці та Азії. Нідерланди, зі свого боку, створюють потужну торгову імперію та

фінансову систему, що дозволяє їм стати ключовим гравцем у глобальній економіці [43, с. 401].

2. Індустріальна революція XVIII–XIX століть – Глобальне домінування Великої Британії.

Індустріальна революція, що розпочалася у Великій Британії у XVIII столітті, стала каталізатором для переходу до нового етапу світової системи. Вона принесла технічні інновації, масове виробництво та ефективні транспортні технології (залізниці, парові кораблі). Велика Британія стала першим глобальним гегемоном завдяки своїй технологічній перевазі, стабільній політичній системі та глобальній колоніальній імперії. Британський флот забезпечував контроль над світовими морськими шляхами, а Лондон став фінансовим центром світу.

Основні риси цього етапу:

- технологічна перевага. Промислові машини, текстильні фабрики та розвиток важкої промисловості забезпечили Британії домінування у виробництві;
- глобальний ринок. Колоніальні території забезпечували сировину та ринок для готової продукції;
- фінансовий центр. Лондон став світовим фінансовим центром, а фунт стерлінгів – основною валютою міжнародної торгівлі;
- економічний лібералізм. Поширення ідей вільного ринку, свободи торгівлі та мінімального державного втручання у економіку [59, с. 143].

Таким чином, саме Британія стала моделлю для інших країн, демонструючи, як промислова революція може забезпечити глобальне домінування.

3. XX століття – Американська гегемонія після Другої світової війни.

Друга світова війна завдала значних збитків європейським державам, що підірвало їхні економіки та політичний вплив. США вийшли з війни як найсильніша економічна, військова та технологічна держава. У 1944 році була створена система Бреттон-Вудс, що закріпила глобальну роль долара США як

резервної валюти, а також створила фінансові інституції – Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк.

Основні риси цього етапу:

- фінансова гегемонія. Долар США став ключовою валютою і залишається нею досі;
- економічний лідер. США контролювали більшість інновацій у сфері науки та технологій;
- військова міць. НАТО та військові бази США по всьому світу;
- культурний вплив. Поширення американської культури, ідеології та цінностей [68, с. 207].

США забезпечили глобальну стабільність і економічне зростання через механізми фінансового управління та військову присутність у ключових регіонах світу.

Таким чином, Іммануїл Валлерстайн у своїй теорії світ-системного аналізу демонструє, як світова система еволюціонувала через три ключові етапи, змінюючи баланс сил і гегемонічні центри. Від колоніальної експансії XVI століття до британського промислового домінування у XIX столітті і до фінансової та військової гегемонії США у XX столітті – кожен етап вніс свій унікальний вклад у формування сучасного глобального порядку [45, с. 19].

Разом з тим, відмічаємо, що Валлерстайн також наголошує на циклічному характері розвитку світової системи, який включає:

- гегемонічні цикли – піднесення, домінування та занепад глобальних гегемонів (наприклад, Велика Британія → США → потенційно Китай);
- економічні цикли (цикли Кондратьєва) – довгострокові хвилі економічного зростання та спаду, що визначають глобальну економічну стабільність або кризу.

Проте, незважаючи на значний вплив на розвиток вчення про цикли гегемонії, теорія світ-системного аналізу також зазнала критики, яка полягає в наступному:

- економічний детермінізм – занадто велика увага приділяється економічним факторам, при ігноруванні культурних та ідеологічних аспектів, яким відводиться другорядна роль;

- недооцінка ролі національних держав – Валлерстайн трактує держави як залежні від глобальної структури, що іноді ігнорує їхню автономію і потенційний вплив у майбутньому;

- обмежений прогнозний потенціал – складно точно передбачити майбутні зміни у світовій системі через непередбачувані глобальні події [79, с. 105].

В будь-якому випадку, попри всі свої недоліки, теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна є важливим інструментом для розуміння сучасного світу, його нерівностей та циклічного характеру розвитку. Вона показує, що глобальна система є динамічною і підвладна закономірностям, які можна аналізувати і передбачати. Світ-системний підхід продовжує впливати на дослідження міжнародних відносин, економіки та глобальних політичних процесів, надаючи глибоке розуміння закономірностей розвитку світового суспільства.

Отже, можемо зробити висновок, що теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна – це соціально-економічна концепція, яка описує глобальну економічну систему як єдину цілісну структуру, поділену на три основні категорії: центр, периферія та напівпериферія. Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна пропонує глибоке розуміння розвитку глобальної економіки через призму взаємодії різних рівнів та структур світової системи. Валлерстайн визначає три основні категорії країн: центр, периферія та напівпериферія, що мають різні функції в економічній системі. Центр зосереджує в собі високі технології, фінанси та інновації, в той час як периферія забезпечує сировину та дешеву робочу силу. Напівпериферія являє собою проміжний рівень, що поєднує риси як центру, так і периферії. Теорія Валлерстайна також акцентує увагу на динаміці змін у світовій системі через історичні етапи, що відображають зміни в гегемонії та економічній структурі

світу. Він стверджує, що розвиток світ-системи є циклічним, з постійною зміною лідерів та зміщенням сил у глобальному масштабі. Аналізуючи етапи від колоніального періоду до індустріальної революції та сучасної фінансової гегемонії США, Валлерстайн показує, як економічні, політичні та соціальні процеси взаємопов'язані. Теорія дозволяє глибше розуміти механізми глобальної нерівності та взаємозалежності країн. Вона також сприяє новому підходу до аналізу сучасних геополітичних процесів і прогнозування майбутніх змін у світовій політиці та економіці.

2.3. Глобальні гегемонічні цикли та їхній вплив на міжнародні відносини

Глобальні гегемонічні цикли є важливими елементами світової політики, оскільки вони формують основи для міжнародних відносин, визначаючи основні сили, які впливають на економічний, політичний і соціальний розвиток різних країн і регіонів. Згідно з теорією циклів гегемонії, глобальні цикли характеризуються періодами домінування однієї великої держави або коаліції, що має в своєму розпорядженні економічну, військову та культурну владу, здатну формувати міжнародну політичну та економічну структуру. Ці цикли змінюються протягом часу, і з кожним новим циклом з'являється новий глобальний гегемон, який бере на себе роль архітектора світової системи [78, с. 439]. Тому, потрібно проаналізувати глобальні гегемонічні цикли та їхній вплив на міжнародні відносини

Історично можна виділити кілька ключових гегемонічних циклів, кожен з яких мав значний вплив на міжнародні відносини. Перший з них пов'язаний з Британською імперією в XIX столітті. Британія стала глобальним лідером завдяки своїй морській могутності та економічному впливу, що дозволило їй встановити міжнародний порядок. У цей період була закладена основа

сучасної глобальної торгової системи, а Британія стала центром фінансової та економічної активності.

Однак інколи існує думка, що першим циклом гегемонії була нідерландська гегемонія, хоча науковці визначають саме британську гегемонію першою. Однак в рамках дослідження потрібно звернути увагу і на нідерландську гегемонію, оскільки британська гегемонія сформувалась саме на основі нідерландських досягнень [49, с. 103].

Нідерландська гегемонія почалася після Золотого століття Нідерландів (XVII століття), коли країна стала основною морською та торговою силою в Європі. Голландія не тільки контролювала значні торгові шляхи, але й активно залучалася до створення перших великих транснаціональних корпорацій, таких як Нідерландська Ост-Індська компанія, яка стала першою акціонерною компанією з сучасним управлінням та величезними фінансовими ресурсами.

Так, відмічаємо, що основними факторами Нідерландської гегемонії були ефективна торгівля, високий рівень фінансових інституцій, розвиток капіталізму і нових технологій в судноплавстві, а також володіння колоніями в Азії, Південній Америці та Африці. Водночас, при цьому, зауважимо, що Нідерланди змогли виступити як посередники у світовій торгівлі, оскільки їхні порти, зокрема Амстердам, стали важливими фінансовими і торговими центрами.

Проте, все ж таки Нідерландська гегемонія була нетривалою. Наприкінці XVII століття Великій Британії вдалося витіснити Нідерланди з позицій світового лідера в морській торгівлі та колоніальному домінуванні. Хоча Нідерланди зберігали своє значення в Європі та світі протягом кількох століть, їхня гегемонія була зламана під впливом нових конкурентів, таких як Великобританія і Франція, а також через внутрішні економічні та політичні труднощі.

Нідерландська гегемонія є важливим прикладом того, як країна може досягти глобального впливу за допомогою комерції, інновацій та військової потужності, однак вона також показує, як національні економіки можуть бути

вразливими до змін у зовнішній політиці, внутрішніх справах та міжнародних конкурентів [38, с. 31].

Британська гегемонія, яка почала формуватися в середині XVIII століття і тривала до початку XX століття, мала значний вплив на міжнародні відносини, оскільки Великобританія стала найпотужнішим економічним, військовим і політичним актором на світовій арені. Це дозволило Британії встановити свої правила гри у міжнародній торгівлі, політиці та культурі, впливаючи на глобальну архітектуру відносин у багатьох аспектах.

Одним з основних впливів британської гегемонії на міжнародні відносини було встановлення системи глобальної торгівлі, орієнтованої на британські інтереси. Завдяки розвитку своєї морської потужності та контролю над важливими торговими шляхами, Великобританія змогла домінувати в міжнародній економіці. Британія створила першу глобальну торгову імперію, активно залучаючи свої колонії в Африці, Азії та Північній Америці до економічної інтеграції в британську систему. Це забезпечило Великобританії монополію на багатьох ринках, а також доступ до дешевого сировинного ресурсу та робочої сили, що сприяло її економічному зростанню та розвитку [51, с. 73].

На думку науковців, важливим аспектом британської гегемонії був також розвиток міжнародного права та фінансової системи. Великобританія стала основним пропагандистом концепції вільної торгівлі та розвитку міжнародного ринку. Таким чином, можна констатувати, що створення таких фінансових інститутів, як Лондонська фондова біржа, забезпечило їй роль світового фінансового центру. В цьому контексті Британія формувала правила міжнародної економіки, що дозволяли їй зберігати стабільність у глобальній системі, а також мати можливість контролювати фінансові потоки [32, с. 129].

Британська гегемонія також мала великий вплив на міжнародні політичні відносини. Вона встановила нові стандарти політичного порядку, зокрема через свою участь у створенні міжнародних альянсів і коаліцій. Британія була важливим гравцем у боротьбі за баланс сил в Європі, в тому

числі під час таких важливих конфліктів, як Наполеонівські війни. Британська політика «розділяй і володарюй» використовувалася для підтримки своїх інтересів, в тому числі через маніпулювання політичними ситуаціями в інших країнах та на континентах.

Разом з тим, відмічаємо, що не менш важливим був культурний вплив Великої Британії. У період гегемонії британська культура, мова та інститути стали стандартом для багатьох колоніальних держав. Англійська мова стала міжнародною мовою бізнесу, науки та дипломатії, а британська система освіти, права та управління була впроваджена в багатьох країнах. Цей культурний вплив також сприяв розвитку англо-американської цивілізації, що змінила багато аспектів світового суспільства.

Однак, при цьому, британська гегемонія також мала свої негативні наслідки для міжнародних відносин, зокрема через експлуатацію та колоніалізм. Британія активно використовувала свої колонії для економічного збагачення, що призводило до соціальних і економічних нерівностей, колоніальних конфліктів та підпорядкування численних народів. Ці аспекти стали причинами антиколоніальних рухів, які згодом призвели до розпаду Британської імперії і зміни глобальної політичної карти [19, с. 120].

Але в будь-якому випадку, у підсумку, саме британська гегемонія мала величезний вплив на міжнародні відносини, оскільки вона визначала економічні та політичні тренди світової системи протягом століття. Вона сформувала основи глобалізації та міжнародної торгівлі, встановила нові стандарти дипломатії та культури, але водночас спричинила значні соціальні та політичні проблеми для багатьох народів, що підкорялися Британії.

Після Першої світової війни на зміну Британії прийшли США, які стали новим глобальним гегемоном. Американська гегемонія в XX столітті не лише зміцнила міжнародну фінансову систему через Бреттон-Вудську систему, але й дозволила сформувати нові міжнародні організації, такі як ООН, МВФ і Світовий банк. США стали лідером у галузі науки і технологій, військової

потужності та дипломатії, що в свою чергу змінило відносини між державами та визначило напрям розвитку світової політики.

Як вже було зазначено, американська гегемонія, почала формуватися після Другої світової війни і тривала до кінця XX століття, мала надзвичайно великий вплив на міжнародні відносини. Хоча на нашу думку, американська гегемонія почала формуватися після Першої світової війни, адже вже в міжвоєнний період США становиться чи не найбільш ключовою державою, яка впливає на всі геополітичні процеси у світі. Але все ж таки, саме після Другої світової війни США стали найбільшим економічним, військовим і політичним актором у світі, що призвело до змін у світовій системі і встановлення нових правил глобального порядку [18, с. 121].

Варто зазначити, що вплив американської гегемонії можна простежити в різних аспектах, таких як економіка, політика, культура та безпека.

Економічний вплив США був одним із найвизначніших аспектів американської гегемонії. Після Другої світової війни Америка стала світовим економічним лідером. Завдяки потужній економіці та технологічному прогресу США стали найбільшим виробником і споживачем, що дозволило їм домінувати в міжнародній торгівлі та фінансах. Бреттон-Вудська система, створена в 1944 році, встановила долар як основну резервну валюту світу, що зміцнило позиції США в міжнародній економіці. Міжнародні фінансові установи, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, стали важливими інструментами, через які США могли впливати на глобальні економічні процеси. Крім того, американська індустрія і корпорації, такі як General Motors, Ford, Microsoft, Boeing, стали лідерами світового ринку і продовжували впливати на економічні тренди.

В свою чергу, військова гегемонія США мала великий вплив на міжнародну безпеку і політику. Після війни США стали головним гарантом глобальної безпеки, виступаючи як лідер НАТО і створюючи систему колективної безпеки в межах альянсів. Їхня військова потужність і ядерний арсенал стали основою їхнього впливу на міжнародні відносини. Водночас

США вели численні військові операції, як безпосередньо, так і через своїх союзників, зокрема в Кореї, В'єтнамі, Іраку та Афганістані. Це дозволяло їм зберігати політичний та військовий контроль у багатьох регіонах світу, а також підтримувати баланс сил, орієнтуючись на стратегічні інтереси в боротьбі з Радянським Союзом під час Холодної війни [50, с. 115].

Політичний вплив США також був значним, оскільки вони стали флагманом демократичних цінностей і прав людини, просуваючи політичні ідеї через дипломатичні ініціативи, міжнародні організації і протидію тоталітарним режимам. Американська демократія, ринкова економіка та капіталізм стали моделями, на які орієнтувалися багато країн, особливо після кінця Холодної війни, коли США стали однією з головних сил у створенні однополюсного світового порядку. США активно втручалися у внутрішні справи інших країн, підтримуючи демократичні рухи і коаліції, що сприяло розвитку американських інтересів у різних регіонах світу.

Разом з тим, культурний вплив США став невід'ємною частиною їхньої гегемонії. Голлівуд, популярна музика, телевізійні шоу та інші культурні продукти стали світовими стандартами, впливаючи на культурні смаки та вподобання людей по всьому світу. Американський спосіб життя, концепція індивідуалізму та прагнення до успіху стали символами для багатьох країн, які почали орієнтуватися на американські моделі споживання та культурних стандартів.

Таким чином, американська гегемонія мала й певні наслідки для міжнародних відносин. З одного боку, США забезпечували глобальну стабільність, сприяли розвитку міжнародної торгівлі та безпеки, а також виступали гарантом глобальних стандартів прав людини. З іншого боку, активне втручання США в міжнародні конфлікти, військові операції та політичні процеси викликало критику з боку багатьох держав, зокрема за надмірний вплив на внутрішні справи інших країн. Сучасні суперечки щодо американської гегемонії часто зводяться до питань економічної та культурної

імперіалістичної політики, а також до військових втручань у регіональні конфлікти, що призводить до глобальних суперечок і криз [22, с. 99].

У підсумку, американська гегемонія змінила міжнародні відносини на багато десятиліть, сприяючи формуванню нових економічних, політичних і культурних норм, але також створюючи нові виклики і конфлікти, що стають частиною сучасного міжнародного порядку.

На сучасному етапі можливе зростання потенційної китайської гегемонії. Китай вже має величезний економічний вплив, що виявляється через його роль у світовій торгівлі, а також через стратегічні ініціативи, такі як «Один пояс, один шлях». Водночас, Китай намагається розширити свій вплив у міжнародних організаціях і створити альтернативу домінуванню США. Підвищення глобальної конкурентоспроможності Китаю має глибокий вплив на міжнародні відносини, оскільки змінює баланс сил, сприяє трансформації світової економіки та впливає на стратегічні альянси між державами.

Вплив Китаю на міжнародні відносини в сучасних умовах набуває все більшого значення через економічну, політичну та культурну могутність цієї країни. За останні кілька десятиліть Китай перетворився на одну з головних сил у глобальній політиці, відіграючи ключову роль у розвитку міжнародної торгівлі, фінансів та безпеки. Розглянемо основні аспекти впливу Китаю на сучасні міжнародні відносини.

Перш за все, економічний вплив Китаю є одним із найважливіших факторів, що визначає його позицію в глобальній політиці. Китай став другим за величиною економічним гравцем у світі після США, продовжуючи зростати навіть під час світових економічних криз. Величезний ринок, низькі витрати на виробництво і висока конкурентоспроможність китайських товарів дозволили країні стати головним центром виробництва та торгівлі. Китай активно інвестує у різноманітні країни, особливо через ініціативу «Один пояс, один шлях», сприяючи розвитку інфраструктури, торгівлі та економічних зв'язків у багатьох частинах світу, включаючи Африку, Європу та Південну

Америку. Ці інвестиції дозволяють Китаю отримувати стратегічні активи та посилювати свій вплив на глобальні економічні процеси [54, с. 339].

В свою чергу, другим важливим аспектом є політичний вплив Китаю, зокрема його роль у багатосторонніх міжнародних організаціях, таких як ООН, Світова організація торгівлі (СОТ), а також в регіональних структурах, таких як Шанхайська організація співпраці (ШОС) та БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка). При цьому, Китай активно використовує ці платформи для просування своїх політичних інтересів і підвищення свого статусу на міжнародній арені. Важливою складовою політичного впливу Китаю є його зростаюча роль у глобальних питаннях, таких як зміна клімату, глобальне управління здоров'ям, боротьба з тероризмом і ядерними загрозами.

Натомість, третім аспектом є культурний вплив Китаю, який набуває все більшої ваги. КНР активно розвиває свій культурний імідж через створення інститутів Конфуція, які поширюють китайську мову і культуру по всьому світу. Китайська культура, кінематографія, мистецтво, а також традиції мають все більший вплив на міжнародну аудиторію, а китайські університети та наукові центри стають важливими гравцями в сфері освіти та наукових досліджень. Крім того, Китай активно інвестує в медіа та інформаційні технології, що дозволяє йому розширювати свої можливості для впливу на світову думку і формування міжнародних норм [71, с. 331].

Разом з тим, сьогодні Китай також активно розвиває свою військову потужність, що також має великий вплив на міжнародні відносини. Стратегічне зростання китайської армії дозволяє країні активно діяти у військовій сфері, зокрема в Азії, де Китай є важливим гравцем у питаннях безпеки, зокрема через конфлікти в Південнокитайському морі та Тайвані.

Не менш важливим є геополітичний вплив Китаю, який активно працює над зміцненням своїх стратегічних відносин з іншими великими державами та регіональними гравцями. Взаємодія Китаю з росією, Індією, країнами Південно-Східної Азії, а також з низкою африканських і латиноамериканських країн дозволяє йому створювати нові економічні, політичні та безпекові

альянси, що підсилюють його роль у світовій політиці. Особливо сьогодні помітний геополітичний вплив Китаю, і багато в чому через негласну підтримку російської агресії в Україні триває війна, адже якби Китай висловив би протест російській агресії в Україні, війна можливо б в Україні вже була б завершена.

Вплив Китаю на міжнародні відносини в сучасних умовах є надзвичайно важливим і продовжує зростати. Це створює нові можливості та виклики для інших великих держав, таких як США, ЄС, росія, а також для глобальної системи в цілому. З одного боку, економічне зростання та глобальні інвестиції Китаю сприяють розвитку інфраструктури і благополуччя в багатьох країнах, з іншого боку, зростаюча військова та політична потужність Китаю може стати фактором напруженості в міжнародних відносинах [63, с. 37].

Таким чином, глобальні гегемонічні цикли є важливим елементом у вивченні міжнародних відносин, оскільки вони визначають не тільки політичну та економічну архітектуру світу, але й впливають на глобальні механізми стабільності, безпеки та розвитку. Змінюючі гегемони у світовій системі, починаючи з Британії, Америки і потенційно Китаю, демонструють, як міжнародна політика та економіка перетерплюють трансформації внаслідок економічного зростання, війни, інновацій та зміни впливу держав на глобальні процеси. Протягом таких циклів країни-лідери створюють нові структури міжнародного співробітництва, а також нові принципи міжнародних відносин, що можуть мати довготривалий вплив на розвиток різних регіонів та глобальних трендів. Вплив цих циклів на міжнародні відносини є багатограним і охоплює економічний, політичний та культурний аспекти. У моменти підйому гегемона світова економіка переживає глобалізацію, розширення торговельних зв'язків і створення нових міжнародних інститутів, таких як Світова організація торгівлі або Міжнародний валютний фонд. Водночас зміщення гегемона або зменшення його впливу може призвести до політичної нестабільності, економічних криз і навіть до конфліктів, як це було під час двох світових воєн. Гегемонічні цикли надають можливість для інших

держав виходити на передній план, впливати на міжнародні процеси і змінювати архітектуру міжнародного порядку. Наприклад, під час американської гегемонії були закладені основи сучасного світового економічного порядку, і сьогодні Китай, як потенційний новий гегемон, прагне змінити ці правила, встановлюючи нові ініціативи, такі як «Один пояс, один шлях». Таким чином, глобальні гегемонічні цикли не лише визначають зміни в розподілі економічної та політичної влади, але й сприяють формуванню нових глобальних норм і структур, що впливають на подальший розвиток міжнародних відносин.

Висновки до Розділу 2

Отже, проаналізувавши глобальні цикли гегемонії можна зробити такі висновки.

1. Еволюція глобальних гегемоній демонструє закономірний процес зміни світових лідерів, які на різних етапах історії формували міжнародний порядок, забезпечували стабільність та визначали напрями глобального розвитку.

Британська гегемонія у XIX столітті спиралася на промислову революцію, могутній флот і колоніальну систему, що дозволило Великій Британії стати «майстернею світу» та контролювати ключові морські торговельні шляхи. Британська спадщина, зокрема глобалізація торгівлі та поширення ліберальних ідей, досі відчутна у сучасному світі.

Американська гегемонія, яка утвердилася після Другої світової війни, принесла нову модель глобального лідерства, що поєднувала військову перевагу, економічне домінування та культурний вплив. Долар став основною світовою валютою, а міжнародні інституції, створені за підтримки США (наприклад, ООН, МВФ, Світовий банк), закріпили американський вплив у глобальній системі. Разом з тим, американська гегемонія зіткнулася зі

зростаючими викликами, такими як фінансові кризи, геополітичні конфлікти та зростання впливу інших держав.

Потенційна Китайська гегемонія, що формується у XXI столітті, пропонує нову модель глобального лідерства, яка значною мірою базується на економічній експансії, технологічному лідерстві та дипломатії інвестицій. Ініціатива «Один пояс, один шлях», цифровий контроль і активне просування китайської культури створюють нові механізми впливу на світовій арені. Водночас Китай стикається з внутрішніми проблемами, такими як соціальна нерівність, демографічні виклики та зовнішній опір із боку США та їхніх союзників.

Таким чином, історія глобальних гегемоній показує циклічний характер підйому і занепаду світових лідерів. Кожна гегемонія залишала після себе важливі інституційні, економічні та культурні надбання, які продовжують впливати на сучасний світ. Майбутнє потенційної китайської гегемонії залишається відкритим питанням, але її становлення вже створює нові контури глобального порядку, в якому традиційні моделі взаємодії держав будуть переглянуті. Але в будь-якому випадку, сьогодні вже можна говорити про біполярний світ, де з одного боку ключову роль відіграє США, а з іншого боку – Китай, який замінив Радянський Союз.

2. Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна – це соціально-економічна концепція, яка описує глобальну економічну систему як єдину цілісну структуру, поділену на три основні категорії: центр, периферія та напівпериферія.

Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна пропонує глибоке розуміння розвитку глобальної економіки через призму взаємодії різних рівнів та структур світової системи. Валлерстайн визначає три основні категорії країн: центр, периферія та напівпериферія, що мають різні функції в економічній системі. Центр зосереджує в собі високі технології, фінанси та інновації, в той час як периферія забезпечує сировину та дешеву робочу силу. Напівпериферія являє собою проміжний рівень, що поєднує риси як центру,

так і периферії. Теорія Валлерстайна також акцентує увагу на динаміці змін у світовій системі через історичні етапи, що відображають зміни в гегемонії та економічній структурі світу. Він стверджує, що розвиток світ-системи є циклічним, з постійною зміною лідерів та зміщенням сил у глобальному масштабі.

Аналізуючи етапи від колоніального періоду до індустріальної революції та сучасної фінансової гегемонії США, Валлерстайн показує, як економічні, політичні та соціальні процеси взаємопов'язані. Теорія дозволяє глибше розуміти механізми глобальної нерівності та взаємозалежності країн. Вона також сприяє новому підходу до аналізу сучасних геополітичних процесів і прогнозування майбутніх змін у світовій політиці та економіці.

3. Глобальні гегемонічні цикли є важливим елементом у вивченні міжнародних відносин, оскільки вони визначають не тільки політичну та економічну архітектуру світу, але й впливають на глобальні механізми стабільності, безпеки та розвитку.

Змінюючи гегемони у світовій системі, починаючи з Британії, Америки і потенційно Китаю, демонструють, як міжнародна політика та економіка перетерплюють трансформації внаслідок економічного зростання, війни, інновацій та зміни впливу держав на глобальні процеси. Протягом таких циклів країни-лідери створюють нові структури міжнародного співробітництва, а також нові принципи міжнародних відносин, що можуть мати довготривалий вплив на розвиток різних регіонів та глобальних трендів. Вплив цих циклів на міжнародні відносини є багатограним і охоплює економічний, політичний та культурний аспекти. У моменти підйому гегемона світова економіка переживає глобалізацію, розширення торговельних зв'язків і створення нових міжнародних інститутів, таких як Світова організація торгівлі або Міжнародний валютний фонд. Водночас зміщення гегемона або зменшення його впливу може призвести до політичної нестабільності, економічних криз і навіть до конфліктів, як це було під час двох світових воєн.

Гегемонічні цикли надають можливість для інших держав виходити на передній план, впливати на міжнародні процеси і змінювати архітектуру міжнародного порядку. Наприклад, під час американської гегемонії були закладені основи сучасного світового економічного порядку, і сьогодні Китай, як потенційний новий гегемон, прагне змінити ці правила, встановлюючи нові ініціативи, такі як «Один пояс, один шлях». Таким чином, глобальні гегемонічні цикли не лише визначають зміни в розподілі економічної та політичної влади, але й сприяють формуванню нових глобальних норм і структур, що впливають на подальший розвиток міжнародних відносин.

РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ ТА ЛОКАЛЬНІ АСПЕКТИ ГЕГЕМОНІЇ

3.1. Регіональна гегемонія: теоретичний підхід та практичні приклади

Проаналізувавши глобальні гегемонії потрібно звернути увагу на регіональні та локальні імплікації, оскільки як показує практика глобальні гегемонії формуються саме на регіональному рівні, що показує приклад Китаю. Тому проаналізуємо сутність та особливості регіональної гегемонії та проаналізуємо конкретні приклади.

Перш за все потрібно зазначити, що регіональна гегемонія – це концепція, яка вказує на домінування однієї країни в межах певного географічного регіону, де вона має значний вплив на політичні, економічні, військові та соціальні процеси інших країн цього регіону. Така держава, будучи гегемоном, формує основні правила гри в своєму регіоні, диктує напрямки розвитку, забезпечує стабільність і безпеку, а також виступає як лідер у регіональних організаціях та ініціативах [61, с. 59].

Теоретично регіональна гегемонія є важливим аспектом вивчення міжнародних відносин і геополітики. Теорії, що аналізують цей феномен, зазвичай виходять із концепцій гегемонії, балансу сил і домінування, де одна країна зберігає політичну, економічну та військову перевагу в межах певного регіону. При цьому, відмічаємо, що важливим моментом є здатність регіонального гегемона визначати правила взаємодії інших держав у цьому регіоні, що дозволяє йому контролювати стратегічно важливі ресурси, інфраструктуру, комунікаційні шляхи і навіть інституті регіонального управління.

Варто зазначити, що сьогодні регіональна гегемонія виявляється через здатність однієї держави впливати на політичні, економічні та безпекові процеси в межах свого географічного простору. Здійснення такого впливу відбувається через різні механізми, включаючи дипломатію, економічні

інструменти та навіть військову силу. Регіональні гегемони створюють нові міжнародні порядки, що мають стратегічне значення для стабільності та розвитку відповідних регіонів, а також визначають глобальні тенденції в міжнародних відносинах [15, с. 11].

Для розуміння сутності регіонального гегемона потрібно визначити ознаки, які характерні таким державам.

Ознаки регіональної гегемонії включають кілька ключових аспектів, що визначають домінуюче становище держави в певному географічному регіоні. До основних ознак, які притаманні регіональним гегемоніям можна віднести такі:

- політична і дипломатична домінація. Регіональний гегемон активно формує політичну структуру і порядок у своєму регіоні, визначаючи напрямки розвитку держав і регіональних альянсів. Він має можливість впливати на прийняття ключових політичних рішень, сприяючи або перешкоджаючи інтеграційним процесам;

- економічна перевага. Гегемон володіє значною економічною потужністю, контролюючи основні фінансові потоки, а також виступає ключовим торговим партнером для багатьох країн свого регіону. Це насамперед дозволяє йому диктувати умови торгових угод, встановлювати валютні та фінансові правила, а також забезпечувати економічну стабільність;

- військова сила та безпека. Регіональний гегемон зазвичай має потужні збройні сили, що дозволяє йому забезпечувати регіональну безпеку і стабільність. Військові бази, присутність військових підрозділів у різних країнах і участь у миротворчих місіях можуть підкріплювати його роль у підтримці порядку в регіоні;

- культурний і ідеологічний вплив. Гегемон впливає на культурні процеси в регіоні, поширюючи свої цінності, мову, систему освіти та інші соціальні інститути. Це може включати культурні програми, медіаплатформи, а також просування своїх ідеологій через дипломатичні канали;

- контроль над ресурсами та інфраструктурою. Регіональний гегемон має доступ до стратегічних ресурсів (нафту, газ, руди, сільськогосподарську продукцію) і контролює важливі торгові маршрути та інфраструктуру (порти, транспортні шляхи). Це в свою чергу, дозволяє йому маніпулювати поставками і цінами на ресурси, що відіграють важливу роль у розвитку інших держав регіону;

- інтеграційна роль. Гегемон часто є ініціатором регіональних організацій і альянсів, таких як торгові блоки, політичні або економічні союзи. Він може пропонувати певні ініціативи для економічної або політичної інтеграції країн регіону, що дозволяє йому ще більше зміцнити свій вплив;

- здатність до маніпулювання міжнародними інститутами. Регіональний гегемон може активно впливати на міжнародні організації, надаючи чи забираючи підтримку регіональним ініціативам, що відповідають його інтересам. Це може включати участь у міжнародних організаціях, таких як ООН, МВФ, Світовий банк, де він здатний формувати політику, що сприяє його впливу;

- наявність стратегічних альянсів і партнерств. Гегемон може будувати тісні зв'язки з ключовими державами свого регіону і поза ним, створюючи мережу дипломатичних, економічних і військових альянсів, що підвищує його авторитет і вплив у міжнародних відносинах [17, с. 370].

Таким чином, ці ознаки разом створюють основу для ефективної регіональної гегемонії, яка дозволяє певній державі контролювати й формувати правила гри в межах конкретного географічного простору, сприяючи стабільності та безпеці регіону, а також забезпечуючи себе стратегічними перевагами в глобальному контексті [27, с. 400].

Розглядаючи регіональну гегемонію держав потрібно звернути увагу на практичні приклади.

Як приклад регіональної гегемонії можна назвати США в Західній півкулі (Північна і Південна Америка). Зокрема, протягом XX століття Сполучені Штати Америки виступали як в ролі регіонального гегемона в

Америці, так і в ролі глобального гегемона в світі. Вони активно застосовували різноманітні інструменти, зокрема політичний, економічний та військовий вплив, щоб забезпечити домінування в американському контексті. Від монроїстської доктрини до створення різноманітних альянсів, таких як ОЕА (Організація американських держав), США здобули визнання як головний гравець, що диктує правила у регіоні [5, с. 15].

Прикладом регіональної гегемонії можна назвати Індію в Південній Азії. Слід зазначити, що Індія, зокрема після здобуття незалежності, часто виступала як регіональний лідер у Південній Азії, просуваючи інтереси через створення політичних альянсів (наприклад, «Необов'язкове неучасть» і рух за мир). Вона мала значний вплив на своїх сусідів, включаючи ворогуючий з нею Пакистан та такі держави як Бангладеш, Непал, Шрі-Ланку, і активно впливала на стабільність регіону.

Китай сьогодні є явним регіональним гегемоном у Східній Азії, де він має економічний, політичний і військовий вплив і претендує на глобальний рівень. Роль регіонального гегемона виражається насамперед в ініціативі, «Один пояс, один шлях», яка допомагає Китаю збільшувати свою владу в регіоні та сприяти створенню нових торгових та інфраструктурних маршрутів, що значно посилює його вплив у країнах Східної та Південно-Східної Азії [60, с. 153].

Що стосується Південної Америки то роль регіонального гегемона відіграє в цьому регіоні Бразилія. Бразилія є домінуючою силою в Південній Америці, активно сприяючи інтеграції регіональних економік через участь у таких організаціях, як МЕРКОСУР. Зокрема, її роль у формуванні регіональних політичних і економічних структур робить її важливим гравцем в аналізі регіональної гегемонії.

Розглядаючи Європу, то доцільно роль гегемона визначати крізь призму міжнародних організацій і окремих держав. Такими прикладами виступають Європейський Союз і Німеччина.

Так, відмічаємо, що Європейський Союз є прикладом регіональної гегемонії, де Німеччина відіграє одну з провідних ролей у формуванні економічної та політичної політики ЄС. Завдяки своїй економічній силі і стабільності Німеччина має значний вплив на політику країн-членів ЄС і є головним драйвером інтеграційних процесів у Європі [72, с. 97].

Отже, в підсумку, можемо зробити узагальнюючий висновок, що регіональна гегемонія – це ситуація, коли одна країна в рамках певного географічного регіону домінує в політичній, економічній, військовій та культурній сферах, впливаючи на інші держави регіону та формуючи правила їх взаємодії. Регіональний гегемон виступає основним рушієм розвитку регіону, контролюючи або активно сприяючи вирішенню ключових питань, що стосуються безпеки, економіки та зовнішньої політики. Гегемонічна країна може встановлювати орієнтири для розвитку інфраструктури, ресурсів та соціальних відносин, а також сприяти підтримці або зміні ідеологічних і культурних норм. Регіональна гегемонія є важливою складовою сучасної міжнародної політики, оскільки дозволяє країнам забезпечити лідерство в певних частинах світу. Прикладом є США в Північній Америці та їхній вплив на економічні та політичні процеси в країнах Латинської Америки, що дозволяє формувати стабільність і співпрацю в межах цієї території. Іншим прикладом є Китай в Східній Азії, де він відіграє ключову роль у економічних і політичних інтеграційних процесах, забезпечуючи себе стратегічними перевагами через контролювання торгових шляхів і розвитку інфраструктури. Крім того, Європейський Союз, з його центром в Німеччині, демонструє регіональну гегемонію через сприяння економічній інтеграції та політичній стабільності в Європі.

3.2. Локальні гегемонії: особливості та динаміка на прикладі локальних конфліктів

В сучасній теорії гегемоній потрібно також звернути увагу на локальну гегемонію. Саме тому, вбачається, що актуальність вивчення локальних гегемоній і їх динаміки на прикладі локальних конфліктів полягає в тому, що такі конфлікти часто визначають баланс сил у регіоні, впливаючи на міжнародні відносини. Локальні гегемонії, застосовуючи економічний і військовий вплив, можуть створювати умови для стабільності або, навпаки, дестабілізувати певні геополітичні простори [52, с. 591]. Вивчення особливостей локальних гегемоній дозволяє краще розуміти механізми і наслідки конфліктів, а також спрогнозувати можливі зміни в регіональних та глобальних політичних структурах.

Локальні гегемонії – це така ситуація, коли окрема країна або група країн здобуває домінуюче становище в межах певного географічного регіону, контролюючи ключові політичні, економічні, військові та культурні процеси. Локальний гегемон може впливати на інші держави цього регіону, визначати основні правила взаємодії та сприяти стабільності або зміні існуючих структур в межах регіону [86, с. 131].

Локальні гегемонії являють собою явище, коли окрема країна чи група держав здобуває домінуючу роль в обмеженому географічному регіоні, формуючи політичні, економічні та безпекові структури, що забезпечують її вплив на інші країни цього регіону. При цьому, потрібно враховувати, що це явище часто поєднується з конфліктами, оскільки прагнення до гегемонії може вступати в суперечність з інтересами інших акторів, що спричиняє виникнення напруженості та локальних війни, і перемога у локальній війні призводить до утворення статусу локального гегемона. Особливості локальних гегемоній зумовлені їх здатністю формувати нові політичні та економічні реалії, часто за рахунок силового чи політичного впливу на сусідні країни.

Таким чином, можемо констатувати, що локальні гегемони, як правило, мають перевагу в певних сферах, таких як економіка, безпека чи культура, що відповідно дозволяє їм виконувати роль лідера або «центра впливу» в своєму регіоні. Вони можуть застосовувати різні методи, включаючи дипломатію, економічну допомогу, військову підтримку або прямі військові втручання, щоб зміцнити своє домінування. При цьому, потрібно враховувати, що локальні гегемонії не обов'язково охоплюють весь світ, а скоріше визначають місцеву стабільність і безпеку в конкретному географічному контексті [84, с. 39].

Розглядаючи локальні гегемонії потрібно проаналізувати ознаки, які їм є характерними.

Ознаки локальних гегемоній:

- політична домінація – країна або коаліція, яка займає домінуючу позицію в своєму регіоні, має змогу впливати на прийняття рішень інших держав та встановлювати політичні правила гри;
- економічна перевага – локальний гегемон контролює значну частину економічних ресурсів, таких як природні ресурси, стратегічні виробничі потужності, фінансові потоки, що дає йому можливість маніпулювати економічними відносинами в регіоні;
- військова сила – наявність потужної армії, здатної забезпечити безпеку та стабільність у регіоні або втручатися в конфлікти з метою утримання впливу;
- культурний та інформаційний вплив – здатність гегемона через культуру, медіа та освіту формувати погляди, цінності та ідеології інших держав, зміцнюючи свою домінацію;
- регулювання конфліктів і безпеки – локальний гегемон може виступати як миротворець або агресор, контролюючи конфлікти в межах свого регіону або активно впливаючи на їх розвиток;

- стратегічні альянси – здатність гегемона створювати та підтримувати союзницькі відносини з іншими державами, що дозволяє зміцнювати його вплив на регіональному рівні;

- інтервенціонізм – активна участь у внутрішніх справах інших країн регіону через дипломатичні, економічні або військові канали для підтримки своєї влади та стабільності в регіоні;

- залежність периферійних країн – країни, що перебувають під впливом локального гегемона, часто виявляються економічно, політично чи навіть культурно залежними від нього [89, с. 159].

Досліджуючи локальні гегемонії потрібно звернути увагу, що першою ключовою особливістю локальних гегемоній є наявність чіткої ієрархії в межах регіону, де одна країна або коаліція відіграє роль лідера. Ця країна може мати економічну або військову перевагу, яка дозволяє їй диктувати правила гри. Наприклад, у Південному Кавказі Азербайджан є регіональним лідером завдяки своєму контролю над стратегічними енергетичними ресурсами та можливостям домінувати в регіональних безпекових питаннях. Це продемонструвала ситуація із Вірменією, де також був спалахнув локальний конфлікт, який врегулювався на користь Азербайджану.

Іншим прикладом є Іран, який займає провідну роль у Близькому Сході завдяки своєму військовому потенціалу та підтримці місцевих союзників. Однак в останні роки роль Ірану як локального гегемона похитнулася з огляду на неоднозначний статус його союзників. В свою чергу, Ізраїль поступово набирає обертів та становиться гегемоном в регіоні випереджаючи вже той же Іран як економічно, так і в військовій потужності, користуючись при цьому необмеженою підтримкою глобального гегемона – США. Тому сьогодні є тенденція до зміни локальних гегемонів на Близькому Сході.

Разом з тим, потрібно зазначити, що динаміка локальних гегемоній часто залежить від внутрішніх і зовнішніх чинників, що визначають можливість країни підтримувати свій вплив. Важливими чинниками в цьому аспекті є економічні ресурси, які країна контролює, наявність союзників і партнерів, а

також здатність держави утримувати баланс сил у регіоні. Локальні гегемони можуть використовувати різні інструменти для підтримки свого впливу, включаючи дипломатію, економічну допомогу, військову присутність і навіть пряме втручання в конфлікти на користь своїх інтересів [91, с. 89].

Так, зокрема, на прикладі Ізраїлю в Близькому Сході можна побачити, як країна здатна маніпулювати регіональними конфліктами, створюючи умови для свого домінування в регіоні, використовуючи сучасні військові технології і політичні маневри для впливу на своїх сусідів, зокрема, зокрема через підтримку певних союзів або участь у міжнародних миротворчих процесах. При цьому, в 2023 році після початку протистояння з Сектором Газа Ізраїль знову намагається установити себе в статусі локального гегемона.

Туреччина є важливим регіональним гегемоном на Близькому Сході, активно впливаючи на політичні процеси в Сирії, Іраку, а також в інших частинах Середземного моря. Туреччина має сильну армію, значний економічний потенціал і активно проводить політику, спрямовану на зміцнення своєї позиції в цьому стратегічно важливому регіоні. Водночас, на прикладі Туреччини, яка протягом останніх років активно намагається посилити свій вплив на Балканах і в Центральній Азії, видно, як локальні гегемони можуть використовувати силу економічного та культурного впливу для досягнення стратегічних цілей. В контексті Туреччини, до речі, ситуація в Сирії може мати фундаментальне значення в утвердженні Туреччини як локального гегемона [1, с. 131].

Що стосується Європи, то після об'єднання в 1990 році Німеччина стала основним економічним і політичним гравцем в Європейському Союзі. Вона визначає політичні та економічні процеси в ЄС, маючи значний вплив на прийняття рішень в рамках блоку, зокрема через свою потужну економіку та роль у Єврозоні. У сучасному контексті Німеччина виступає не тільки як локальний, але й регіональний гегемон в Європі, завдяки своїм економічним ресурсам та стратегічній важливості для ЄС, при чому часто виступаючи навіть від імені ЄС.

Певну роль локального гегемона в Європі відіграє Франція, оскільки Франція, як одна з найбільших країн ЄС, має значний вплив на політику та економіку Європи. Її роль у формуванні зовнішньої політики ЄС, а також вплив на військові стратегії та кризові ситуації, дозволяє їй претендувати на роль гегемона, особливо у випадках, коли йдеться про безпеку та стабільність Європи. Франція має значний вплив на країни Західної та Південного Середземномор'я [12, с. 105].

Якщо оперувати історією, то росія на різних етапах своєї історії виявляла себе як гегемон у Східній Європі. Протягом XVIII-XIX століть, а також під час радянської епохи, росія (а пізніше СРСР) домінувала в політичних і військових справах Центральної та Східної Європи, насаджуючи ідеології соціалізму і комунізму в різноманітних державах. Від етапу царизму до етапу СРСР росія активно використовувала свою військову потужність та вплив на країни, такі як Польща, країни Балтії, а також забезпечувала вплив на інші частини Європи через політичні альянси та інтервенції. Але після розпаду Радянського Союзу росія втрачає домінуючий вплив [42, с. 373].

Попри свої переваги, локальні гегемонії також мають свої слабкості, які безпосередньо пов'язані з внутрішньою політичною нестабільністю, економічними труднощами або зовнішнім тиском з боку інших великих держав. Наприклад, країни, що намагаються домінувати в регіоні, часто стикаються з зовнішнім впливом великих держав, які намагаються обмежити їхню гегемонію. Такі конфлікти можуть призвести до змін в балансі сил у регіоні, наприклад, через надання військової або економічної підтримки опонентам гегемона [65, с. 117].

Локальні гегемонії не завжди мають чіткі межі та можуть змінюватися під впливом геополітичних процесів. Вони можуть не лише стабілізувати, але й дестабілізувати певний регіон, якщо гегемонія підтримується агресивними чи нестримними методами. Локальний конфлікт, який часто є результатом прагнення до гегемонії, може викликати ланцюгову реакцію, що змінить

геополітичну ситуацію не тільки в конкретному регіоні, але й у світовому контексті.

Таким чином, локальні гегемонії – це ситуації, в яких певна країна або державний актор набуває домінуючої позиції в межах певного географічного регіону або підрегіону, здатної впливати на політику, економіку та безпеку своїх сусідів або партнерів. Відмінною рисою локальної гегемонії є те, що цей вплив обмежений конкретним регіоном, в якому домінуюча держава встановлює контроль або значний вплив на інші держави через військову, економічну або політичну силу. Цей тип гегемонії часто спостерігається у випадках, коли одна держава встановлює свій вплив в межах певного регіону, не претендуючи на глобальне домінування, але маючи значний вплив на своїх сусідів або партнери в рамках економічного, політичного та культурного впливу. Прикладами локальних гегемонів можна назвати Туреччину, Ізраїль, Францію тощо. Значення локальних гегемоній полягає в їхній здатності формувати баланс сил у певних географічних або політичних просторах, де одна держава чи актор отримує значний контроль і вплив на інші країни чи регіональні процеси.

3.3. Взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур

Взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур є важливим аспектом у сучасних міжнародних відносинах, оскільки допомагає зрозуміти, як різні рівні домінування впливають на стабільність і розвиток міжнародної системи. Глобальна гегемонія формує загальні правила гри, в той час як регіональні та локальні гегемони визначають специфічні механізми взаємодії в межах своїх географічних просторів. Взаємодія між цими структурами дає змогу зрозуміти, як великі держави взаємодіють з менш потужними країнами, адаптуючи глобальні стратегії до місцевих умов. З

одного боку, глобальні гегемони прагнуть поширювати свій вплив на всі рівні, але водночас стикаються з опором або викликами з боку регіональних і локальних акторів [81, с. 70].

З іншого боку, регіональні гегемони можуть бути не тільки партнерами, але й конкурентами глобальних лідерів, створюючи нові динаміки у міжнародних відносинах. Локальні гегемони, зосереджуючи своє вплив на певному регіоні, часто визначають внутрішню політику своїх сусідів і формують локальні альянси для забезпечення своїх інтересів. Така взаємодія може призвести до зростання напруженості або навіть до відкритих конфліктів, коли інтереси різних рівнів гегемонії не збігаються. Розуміння цієї взаємодії важливе для прогнозування змін у глобальному порядку та ефективного використання дипломатичних і економічних інструментів для досягнення стабільності [53, с. 104].

Таким чином, це питання набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, коли зовнішньополітичні стратегії кожної держави можуть мати серйозний вплив на міжнародні відносини та внутрішню політику інших країн. Тому потрібно проаналізувати взаємодію глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур.

Взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур є надзвичайно важливим аспектом у сучасній політичній та економічній теорії, оскільки дає змогу зрозуміти, як різні рівні домінування співіснують і взаємодіють, створюючи нові динаміки в міжнародних відносинах.

Слід зазначити, що глобальна гегемонія, яка базується на величезному впливі великої держави чи групи держав, що визначають міжнародний порядок, має потужний ефект на розвиток міжнародної системи в цілому. Це не лише визначення економічних і політичних правил гри, але й можливість контролювати інститути глобального управління, такі як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк чи Організація Об'єднаних Націй. З глобальної точки зору, цей рівень домінування прагне створити стандарти і політичні

системи, які відповідають інтересам великих держав, що мають можливість формувати міжнародний порядок.

Однак, потрібно зазначити, що взаємодія з регіональними гегемонами, які можуть бути більш потужними в певних географічних зонах, створює особливі виклики для глобального лідера. Регіональні гегемони мають можливість реалізовувати свої інтереси через створення альтернативних економічних і політичних альянсів, які можуть або посилити, або оскаржити глобальні домінуючі тенденції [26, с. 410]. При цьому, регіональні актори часто використовують свою економічну або військову силу, щоб забезпечити стабільність в межах свого регіону, впливаючи на політичні процеси, економічні стратегії та військову безпеку в сусідніх країнах. Приміром, Китай, як регіональний гегемон у Східній Азії, через свою ініціативу «Один пояс, один шлях» формує нові економічні та політичні інтеграції, що впливають на міжнародні відносини не тільки в Азії, але й у всьому світі поступово призводячи до формування Китаю як глобального гегемона.

В свою чергу, локальні гегемонії, займають важливу роль у структурі міжнародних відносин на рівні конкретних держав чи конфліктних зон. Ці гегемони можуть мати обмежений вплив на глобальній арені, але на локальному рівні їхня роль є значною. Вони здатні контролювати внутрішні процеси в своїх країнах і впливати на країни-сусіди через економічні, політичні чи військові механізми. Локальні гегемони часто стають основними акторами в регіональних конфліктах, що можуть перерости в глобальні проблеми, як це було в контексті Близького Сходу, де локальні гегемони, як-от Саудівська Аравія чи Іран, визначають політичну динаміку в регіоні, що має широкий вплив на глобальні ринки енергоносіїв та міжнародну безпеку.

Зв'язок між глобальними, регіональними і локальними гегемонами створює складну мережу впливів, де інтереси великих держав можуть бути відображені через дії регіональних акторів, а локальні конфлікти можуть мати прямі або опосередковані наслідки для глобального порядку. Прикладом цього є сучасна війна росії проти України, де глобальні гравці, такі як США та

Європейський Союз, взаємодіють із локальними акторами через економічні санкції, політичні стратегії та військові підтримки, що визначають хід конфлікту. Такі процеси створюють нові геополітичні конфігурації, де одна державна одиниця може мати стратегічне значення для стабільності в цілому, навіть якщо її глобальна роль обмежена [83, с. 159].

Безумовно, проблематика відносин росії і України в контексті гегемонії є надзвичайно складною. Сьогодні росія намагається утвердитися у статусі гегемона не тільки локального, але й регіонального в Європі і відновити свою силу у світі, як колись був Радянський Союз.

Протягом багатьох століть росія намагалася домінувати над українськими землями, відзначаючи їх важливість як частини імперських територій. Ця гегемонія проявлялася в різних формах – від політичного та економічного контролю до культурної асиміляції та військової експансії. Важливу роль у цьому процесі відіграло входження України до складу Російської імперії, а пізніше – Радянського Союзу, де російська влада встановила сильну централізовану систему управління, часто нехтуючи національними інтересами українців [73, с. 95].

Протягом XX століття, особливо в період після Другої світової війни, росія підтримувала політику національної асиміляції та інтеграції, прагнучи викоринити українську національну ідентичність через русифікацію. Однак після здобуття незалежності України в 1991 році, росія продовжила використовувати різні інструменти для збереження своєї гегемонії в Україні, включаючи політичний тиск, економічну залежність та військову агресію.

Війна, що розпочалася в 2014 році з анексією Криму росією та підтримкою сепаратистських рухів на сході України, стала яскравим прикладом прагнення росії зберегти свої впливи в Україні. Анексія Криму і подальша дестабілізація ситуації на Донбасі, а в 2022 році повномасштабне російське вторгнення показали, як росія намагається реалізувати свою гегемонію через військову силу, а також через політичний і інформаційний

вплив. Україна була змушена звертатися до міжнародних організацій за підтримкою, щоб протистояти російській агресії.

Економічні інструменти також використовувалися росією для послаблення української економіки і збереження впливу. Зокрема, Москва застосовувала енергетичні санкції, перекриваючи поставки газу чи підвищуючи ціни, аби змусити Україну залежати від російських енергоносіїв.

Проте, потрібно констатувати, що в результаті Революції гідності 2014 року та євроінтеграційного курсу України, спрямованого на зміцнення зв'язків із Західним світом, росія зіткнулася з дедалі більшим опором з боку України. Зі зміцненням української національної ідентичності, змінами у внутрішній політиці та економічній незалежності, росія втратила значну частину свого політичного впливу. Водночас, її спроби гегемонії стали предметом міжнародної критики і санкцій, що призвели до ізоляції росії на міжнародній арені.

Станом на 2025 рік гегемонія росії над Україною обмежена, і відносини між країнами перебувають у стані глибокого конфлікту, що має не лише двосторонні, але й глобальні наслідки для міжнародної безпеки, геополітичних інтересів і міжнародних відносин в цілому. На жаль, сучасна війна в Україні уже має глобальні наслідки і потенційно може перерости в Третю світову війну (Валерій Залужний наприкінці 2024 році вже висловлював тезу, що після запуску Орешника розпочалась Третя світова війна).

Взаємодія між цими трьома рівнями гегемонії показує, що міжнародні відносини не є статичними і простими. Вони визначаються не лише традиційною домінацією глобальних гравців, а й взаємодією між ними та регіональними, а також локальними акторами, які можуть як підтримувати існуючі структури, так і ставити їх під сумнів. Це, в свою чергу, взаємозалежне співіснування зумовлює складність міжнародних відносин, зокрема в епоху глобалізації, де всі рівні гегемонії можуть одночасно впливати на одні й ті самі питання, створюючи нові економічні, політичні і культурні зв'язки [58, с. 319].

З огляду на ці процеси, важливість аналізу взаємодії глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур є вкрай високою. Це дозволяє краще розуміти сучасні міжнародні динаміки, зокрема вплив глобальних змін на локальні конфлікти, економічні кризи чи безпекові загрози, а також дає змогу ефективніше прогнозувати майбутні зміни в глобальній та регіональній політиці [85, с. 573].

Таким чином, можемо зробити висновок, що взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур – це складний процес, в якому різні рівні гегемонії (глобальний, регіональний, локальний) взаємодіють між собою, впливаючи на міжнародні відносини, політику та економіку. Глобальна гегемонія стосується держав або блоків держав, які мають значний вплив на весь світ завдяки своїй економічній, політичній та військовій потужності, наприклад, США або Китай. Регіональна гегемонія означає лідерство на певному географічному рівні, де одна держава домінує у своїй частині світу, наприклад, Європейський Союз або Індія в Південній Азії. Локальні гегемонії виникають у межах конкретних територій або навіть окремих держав, де певна сила контролює політичну ситуацію в межах більш обмежених меж, що часто призводить до локальних конфліктів, як, наприклад, у Лівії чи Сирії. Взаємодія між цими структурами є невід’ємною частиною глобальної політики, де глобальні гегемони можуть впливати на регіональні та локальні процеси, а регіональні лідери у свою чергу можуть сприяти стабільності чи дестабілізації в своєму регіоні. Наприклад, в умовах американської гегемонії в світі, США мають вирішальний вплив на міжнародну економіку та політику, водночас підтримуючи регіональні союзи, такі як НАТО. Китай, у свою чергу, активно впливає на Південний Китайський морі, де має як економічну, так і військову присутність, що також відображається на локальних конфліктах, таких як спори з В’єтнамом та Філіппінами. Локальні гегемонії, як, наприклад, в Сирії, можуть бути пов’язані із глобальними інтересами, де росія раніше активно підтримувала

місцевого союзника Асада, протистоячи американському впливу на Близькому Сході, але в решті решт програла локальну війну.

Висновки до Розділу 3

Отже, проаналізувавши регіональні та локальні гегемонії та особливості взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур було сформульовано наступні висновки.

1. Регіональна гегемонія – це ситуація, коли одна країна в рамках певного географічного регіону домінує в політичній, економічній, військовій та культурній сферах, впливаючи на інші держави регіону та формуючи правила їх взаємодії. Регіональний гегемон виступає основним рушієм розвитку регіону, контролюючи або активно сприяючи вирішенню ключових питань, що стосуються безпеки, економіки та зовнішньої політики.

Гегемонічна країна може встановлювати орієнтири для розвитку інфраструктури, ресурсів та соціальних відносин, а також сприяти підтримці або зміні ідеологічних і культурних норм. Регіональна гегемонія є важливою складовою сучасної міжнародної політики, оскільки дозволяє країнам забезпечити лідерство в певних частинах світу.

Прикладом є США в Північній Америці та їхній вплив на економічні та політичні процеси в країнах Латинської Америки, що дозволяє формувати стабільність і співпрацю в межах цієї території. Іншим прикладом є Китай в Східній Азії, де він відіграє ключову роль у економічних і політичних інтеграційних процесах, забезпечуючи себе стратегічними перевагами через контролювання торгових шляхів і розвитку інфраструктури. Крім того, Європейський Союз, з його центром в Німеччині, демонструє регіональну гегемонію через сприяння економічній інтеграції та політичній стабільності в Європі.

2. Локальні гегемонії – це ситуації, в яких певна країна або державний актор набуває домінуючої позиції в межах певного географічного регіону або підрегіону, здатної впливати на політику, економіку та безпеку своїх сусідів або партнерів. Відмінною рисою локальної гегемонії є те, що цей вплив обмежений конкретним регіоном, в якому домінуюча держава встановлює контроль або значний вплив на інші держави через військову, економічну або політичну силу. Цей тип гегемонії часто спостерігається у випадках, коли одна держава встановлює свій вплив в межах певного регіону, не претендуючи на глобальне домінування, але маючи значний вплив на своїх сусідів або партнерів в рамках економічного, політичного та культурного впливу.

Прикладами локальних гегемонів можна назвати Туреччину, Ізраїль, Францію тощо. Значення локальних гегемоній полягає в їхній здатності формувати баланс сил у певних географічних або політичних просторах, де одна держава чи актор отримує значний контроль і вплив на інші країни чи регіональні процеси.

3. Взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур – це складний процес, в якому різні рівні гегемонії (глобальний, регіональний, локальний) взаємодіють між собою, впливаючи на міжнародні відносини, політику та економіку.

Глобальна гегемонія стосується держав або блоків держав, які мають значний вплив на весь світ завдяки своїй економічній, політичній та військовій потужності, наприклад, США або Китай.

Регіональна гегемонія означає лідерство на певному географічному рівні, де одна держава домінує у своїй частині світу, наприклад, Європейський Союз або Індія в Південній Азії.

Локальні гегемонії виникають у межах конкретних територій або навіть окремих держав, де певна сила контролює політичну ситуацію в межах більш обмежених меж, що часто призводить до локальних конфліктів, як, наприклад, у Лівії чи Сирії.

Взаємодія між цими структурами є невід'ємною частиною глобальної політики, де глобальні гегемони можуть впливати на регіональні та локальні процеси, а регіональні лідери у свою чергу можуть сприяти стабільності чи дестабілізації в своєму регіоні. Наприклад, в умовах американської гегемонії в світі, США мають вирішальний вплив на міжнародну економіку та політику, водночас підтримуючи регіональні союзи, такі як НАТО. Китай, у свою чергу, активно впливає на Південний Китайський морі, де має як економічну, так і військову присутність, що також відображається на локальних конфліктах, таких як спори з В'єтнамом та Філіппінами. Локальні гегемонії, як, наприклад, в Сирії, можуть бути пов'язані із глобальними інтересами, де росія раніше активно підтримувала місцевого союзника Асада, протистоячи американському впливу на Близькому Сході, але в решті решт програла локальну війну.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проаналізувавши сучасні теорії циклів гегемонії на прикладі глобальних, регіональних та локальних імплікацій можна сформулювати наступні висновки.

1. Поняття гегемонії має багатовікову історію та багатошарову теоретичну основу. Від античних часів до сучасності воно трансформувалося з військово-політичного домінування у складний комплекс взаємозалежностей, що охоплює економічні, культурні та ідеологічні виміри. Розуміння історичного та теоретичного підґрунтя гегемонії є ключем до аналізу сучасних глобальних процесів та передбачення майбутніх тенденцій розвитку міжнародної системи.

Історія становлення терміна «гегемонія» демонструє його еволюцію від чисто військово-політичного домінування до складної системи, що охоплює економічні, культурні та ідеологічні виміри. Від античних Афін до сучасних Сполучених Штатів поняття гегемонії відображає динаміку влади в міжнародних відносинах та адаптується до нових історичних умов. Сьогодні воно залишається одним із ключових інструментів для аналізу глобальної політики та міжнародних відносин.

На сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття гегемонії зважаючи на складну політичну конструкцію цього терміну.

Класичне визначення (Давньогрецьке походження) визначає гегемонію як лідерство або верховенство однієї держави, політичного союзу чи групи над іншими у військовому, політичному або культурному сенсі, яке часто поєднується з домінуванням і примусовим підкоренням.

Політико-економічне визначення зводиться до того, що гегемонія – це здатність певної держави забезпечувати домінуючу роль у світовій економіці, політиці та культурі, нав'язуючи свої правила гри іншим державам і підтримуючи глобальний порядок відповідно до власних інтересів (Іммануїл Валлерстайн).

За культурним визначення гегемонія – це панівний вплив і контроль над суспільною свідомістю через ідеологічні інструменти, такі як освіта, ЗМІ та культура, що дозволяє домінуючому класу утримувати владу не лише через примус, але й через згоду підлеглих груп (Антоніо Грамші).

Геополітичне визначення розглядає гегемонію як систему міжнародних відносин, у якій одна держава забезпечує стабільність глобального порядку через військове, економічне та політичне лідерство, що дозволяє їй встановлювати правила і норми світової системи (Роберт Гілпін).

Сучасне (економічне) визначення гегемонії полягає в тому, що гегемонія – це історично обмежений період домінування конкретної держави чи групи держав у світовій системі, що базується на економічній, фінансовій та військовій перевазі, але з часом неминуче призводить до занепаду і заміни новим гегемоном (Джованні Аррігі).

Ці визначення відображають різні підходи до трактування гегемонії – від класичного військово-політичного до сучасного соціокультурного та економічного вимірів.

2. Валлерстайн розглядає цикли гегемонії в рамках глобальних економічних систем, підкреслюючи взаємозв'язок між ядром, напівпериферією та периферією світової системи. Він стверджує, що гегемони змінюються через етапи економічного підйому та спаду, що зумовлюють перерозподіл влади у міжнародних відносинах. Його теорія підкреслює роль гегемонії в підтримці стабільності глобальних структур та важливість ідеологічних і економічних факторів у цих циклах.

Гілпін зосереджується на ролі гегемона у забезпеченні стабільності міжнародного порядку через підтримку відкритих економічних систем та міжнародних інститутів. Він вважає, що гегемони зможуть зберігати свою стабільність тільки до того моменту, поки їхня економічна потужність не почне занепадати, що веде до змін в глобальній гегемонії. Гегемонічна стабільність Гілпіна ставить акцент на взаємодії між економічною владою і політичним лідерством в глобальному контексті.

Аррігі наголошує на циклічності змін у світовій гегемонії, де кожна нова економічна потуга проходить через періоди підйому, розширення та занепаду. Він вважає, що глобальні трансформації та боротьба за лідерство є результатом не тільки економічних, але й культурних, соціальних і політичних змін. Аррігі розглядає цикл гегемонії як складний процес, де зміни на глобальному рівні не є лінійними, а мають характер циклічних коливань.

Грамші пропонує культурний підхід до аналізу гегемонії, акцентуючи увагу на ідеологічному та культурному контролі, який дозволяє панівним групам підтримувати свою владу. Він визначає гегемонію як здатність домінуючих класів формувати спільні культурні та соціальні уявлення, що дозволяє їм закріпити свою владу через культуру, а не лише силою. Його теорія підкреслює важливість боротьби за культурне домінування в циклічних процесах глобальних та локальних змін у гегемонії. Кожен підхід по власному обґрунтовує циклічність гегемонії у світі.

3. Методологія дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці є багатогранною і вимагає використання різних наукових методів. Важливою є здатність поєднувати як класичні методи (аналіз, синтез, індукція та дедукція), так і спеціалізовані підходи, що дозволяють розглядати цикли гегемонії в різних аспектах. Використання такої комплексної методології дозволяє отримати більш точні та глибокі результати при аналізі динаміки глобальних змін.

Історико-правовий метод – використовується для вивчення змін у політичних і правових структурах, які впливають на етапи гегемонії і міжнародних відносин. Аналіз і синтез – методи, які дозволяють розділяти складні процеси на елементи і об'єднувати їх у єдину картину для виявлення закономірностей. Індукція та дедукція – індукція дозволяє виводити загальні принципи на основі конкретних фактів, а дедукція дає змогу робити висновки з теоретичних положень на прикладі реальних ситуацій. Метод порівняльного аналізу – дозволяє порівнювати різні цикли гегемонії в історії для виявлення спільних рис і відмінностей між ними. Структурно-функціональний метод –

аналізує, як різні елементи системи (економічні, політичні структури) взаємодіють і сприяють змінам гегемонії. Логіко-семантичний метод – вивчає еволюцію понять і термінів, пов'язаних з гегемонією, для з'ясування їхнього значення у контексті циклів гегемонії. Інтердисциплінарний підхід – поєднує знання з різних дисциплін для глибшого розуміння циклічних змін у політиці та економіці.

Методи дослідження циклів гегемонії є багатограними і дозволяють забезпечити комплексний підхід до вивчення змін у світовій політиці та економіці. Вони допомагають визначити закономірності та фактори, що впливають на гегемонічні цикли, а також оцінити їхні наслідки для міжнародних відносин і розвитку глобальної системи. Використання цих методів дозволяє не лише вивчити минулі цикли, а й спрогнозувати можливі сценарії майбутнього.

4. Еволюція глобальних гегемоній демонструє закономірний процес зміни світових лідерів, які на різних етапах історії формували міжнародний порядок, забезпечували стабільність та визначали напрями глобального розвитку.

Британська гегемонія у XIX столітті спиралася на промислову революцію, могутній флот і колоніальну систему, що дозволило Великій Британії стати «майстернею світу» та контролювати ключові морські торговельні шляхи. Британська спадщина, зокрема глобалізація торгівлі та поширення ліберальних ідей, досі відчутна у сучасному світі.

Американська гегемонія, яка утвердилася після Другої світової війни, принесла нову модель глобального лідерства, що поєднувала військову перевагу, економічне домінування та культурний вплив. Долар став основною світовою валютою, а міжнародні інституції, створені за підтримки США (наприклад, ООН, МВФ, Світовий банк), закріпили американський вплив у глобальній системі. Разом з тим, американська гегемонія зіткнулася зі зростаючими викликами, такими як фінансові кризи, геополітичні конфлікти та зростання впливу інших держав.

Потенційна Китайська гегемонія, що формується у XXI столітті, пропонує нову модель глобального лідерства, яка значною мірою базується на економічній експансії, технологічному лідерстві та дипломатії інвестицій. Ініціатива «Один пояс, один шлях», цифровий контроль і активне просування китайської культури створюють нові механізми впливу на світовій арені. Водночас Китай стикається з внутрішніми проблемами, такими як соціальна нерівність, демографічні виклики та зовнішній опір із боку США та їхніх союзників.

Таким чином, історія глобальних гегемоній показує циклічний характер підйому і занепаду світових лідерів. Кожна гегемонія залишала після себе важливі інституційні, економічні та культурні надбання, які продовжують впливати на сучасний світ. Майбутнє потенційної китайської гегемонії залишається відкритим питанням, але її становлення вже створює нові контури глобального порядку, в якому традиційні моделі взаємодії держав будуть переглянуті. Але в будь-якому випадку, сьогодні вже можна говорити про біполярний світ, де з одного боку ключову роль відіграє США, а з іншого боку – Китай, який замінив Радянський Союз.

5. Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна – це соціально-економічна концепція, яка описує глобальну економічну систему як єдину цілісну структуру, поділену на три основні категорії: центр, периферія та напівпериферія.

Теорія світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна пропонує глибоке розуміння розвитку глобальної економіки через призму взаємодії різних рівнів та структур світової системи. Валлерстайн визначає три основні категорії країн: центр, периферія та напівпериферія, що мають різні функції в економічній системі. Центр зосереджує в собі високі технології, фінанси та інновації, в той час як периферія забезпечує сировину та дешеву робочу силу. Напівпериферія являє собою проміжний рівень, що поєднує риси як центру, так і периферії. Теорія Валлерстайна також акцентує увагу на динаміці змін у світовій системі через історичні етапи, що відображають зміни в гегемонії та

економічній структурі світу. Він стверджує, що розвиток світ-системи є циклічним, з постійною зміною лідерів та зміщенням сил у глобальному масштабі.

Аналізуючи етапи від колоніального періоду до індустріальної революції та сучасної фінансової гегемонії США, Валлерстайн показує, як економічні, політичні та соціальні процеси взаємопов'язані. Теорія дозволяє глибше розуміти механізми глобальної нерівності та взаємозалежності країн. Вона також сприяє новому підходу до аналізу сучасних геополітичних процесів і прогнозування майбутніх змін у світовій політиці та економіці.

6. Глобальні гегемонічні цикли є важливим елементом у вивченні міжнародних відносин, оскільки вони визначають не тільки політичну та економічну архітектуру світу, але й впливають на глобальні механізми стабільності, безпеки та розвитку.

Змінюючі гегемони у світовій системі, починаючи з Британії, Америки і потенційно Китаю, демонструють, як міжнародна політика та економіка перетерплюють трансформації внаслідок економічного зростання, війни, інновацій та зміни впливу держав на глобальні процеси. Протягом таких циклів країни-лідери створюють нові структури міжнародного співробітництва, а також нові принципи міжнародних відносин, що можуть мати довготривалий вплив на розвиток різних регіонів та глобальних трендів. Вплив цих циклів на міжнародні відносини є багатограним і охоплює економічний, політичний та культурний аспекти. У моменти підйому гегемона світова економіка переживає глобалізацію, розширення торговельних зв'язків і створення нових міжнародних інститутів, таких як Світова організація торгівлі або Міжнародний валютний фонд. Водночас зміщення гегемона або зменшення його впливу може призвести до політичної нестабільності, економічних криз і навіть до конфліктів, як це було під час двох світових воєн.

Гегемонічні цикли надають можливість для інших держав виходити на передній план, впливати на міжнародні процеси і змінювати архітектуру міжнародного порядку. Наприклад, під час американської гегемонії були

закладені основи сучасного світового економічного порядку, і сьогодні Китай, як потенційний новий гегемон, прагне змінити ці правила, встановлюючи нові ініціативи, такі як «Один пояс, один шлях». Таким чином, глобальні гегемонічні цикли не лише визначають зміни в розподілі економічної та політичної влади, але й сприяють формуванню нових глобальних норм і структур, що впливають на подальший розвиток міжнародних відносин.

7. Регіональна гегемонія – це ситуація, коли одна країна в рамках певного географічного регіону домінує в політичній, економічній, військовій та культурній сферах, впливаючи на інші держави регіону та формуючи правила їх взаємодії. Регіональний гегемон виступає основним рушієм розвитку регіону, контролюючи або активно сприяючи вирішенню ключових питань, що стосуються безпеки, економіки та зовнішньої політики.

Гегемонічна країна може встановлювати орієнтири для розвитку інфраструктури, ресурсів та соціальних відносин, а також сприяти підтримці або зміні ідеологічних і культурних норм. Регіональна гегемонія є важливою складовою сучасної міжнародної політики, оскільки дозволяє країнам забезпечити лідерство в певних частинах світу.

Прикладом є США в Північній Америці та їхній вплив на економічні та політичні процеси в країнах Латинської Америки, що дозволяє формувати стабільність і співпрацю в межах цієї території. Іншим прикладом є Китай в Східній Азії, де він відіграє ключову роль у економічних і політичних інтеграційних процесах, забезпечуючи себе стратегічними перевагами через контролювання торгових шляхів і розвитку інфраструктури. Крім того, Європейський Союз, з його центром в Німеччині, демонструє регіональну гегемонію через сприяння економічній інтеграції та політичній стабільності в Європі.

8. Локальні гегемонії – це ситуації, в яких певна країна або державний актор набуває домінуючої позиції в межах певного географічного регіону або підрегіону, здатної впливати на політику, економіку та безпеку своїх сусідів або партнерів. Відмінною рисою локальної гегемонії є те, що цей вплив

обмежений конкретним регіоном, в якому домінуюча держава встановлює контроль або значний вплив на інші держави через військову, економічну або політичну силу. Цей тип гегемонії часто спостерігається у випадках, коли одна держава встановлює свій вплив в межах певного регіону, не претендуючи на глобальне домінування, але маючи значний вплив на своїх сусідів або партнери в рамках економічного, політичного та культурного впливу.

Прикладами локальних гегемонів можна назвати Туреччину, Ізраїль, Францію тощо. Значення локальних гегемоній полягає в їхній здатності формувати баланс сил у певних географічних або політичних просторах, де одна держава чи актор отримує значний контроль і вплив на інші країни чи регіональні процеси.

9. Взаємодія глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур – це складний процес, в якому різні рівні гегемонії (глобальний, регіональний, локальний) взаємодіють між собою, впливаючи на міжнародні відносини, політику та економіку.

Глобальна гегемонія стосується держав або блоків держав, які мають значний вплив на весь світ завдяки своїй економічній, політичній та військовій потужності, наприклад, США або Китай.

Регіональна гегемонія означає лідерство на певному географічному рівні, де одна держава домінує у своїй частині світу, наприклад, Європейський Союз або Індія в Південній Азії.

Локальні гегемонії виникають у межах конкретних територій або навіть окремих держав, де певна сила контролює політичну ситуацію в межах більш обмежених меж, що часто призводить до локальних конфліктів, як, наприклад, у Лівії чи Сирії.

Взаємодія між цими структурами є невід'ємною частиною глобальної політики, де глобальні гегемони можуть впливати на регіональні та локальні процеси, а регіональні лідери у свою чергу можуть сприяти стабільності чи дестабілізації в своєму регіоні. Наприклад, в умовах американської гегемонії в світі, США мають вирішальний вплив на міжнародну економіку та політику,

водночас підтримуючи регіональні союзи, такі як НАТО. Китай, у свою чергу, активно впливає на Південний Китайський морі, де має як економічну, так і військову присутність, що також відображається на локальних конфліктах, таких як спори з В'єтнамом та Філіппінами. Локальні гегемонії, як, наприклад, в Сирії, можуть бути пов'язані із глобальними інтересами, де росія раніше активно підтримувала місцевого союзника Асада, протистоячи американському впливу на Близькому Сході, але в решті решт програла локальну війну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adamson Walter L. Hegemony and Revolution: A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory. Berkeley : University of California Press, 1980. 304 p.
2. Alesina, A., Rosenthal, H. Partisan Politics, Divided Government, and the Economy. New York: Cambridge University Press, 1995. 300 p.
3. Allison G. Destined For War: Can America and China escape Thucydides's Trap. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2017. 384 p.
4. Angioni G. Gramsci e il folklore come cosa seria, in Fare, dire, sentire. L'identico e il diverso nelle culture, Il Maestrale, 2011. 380 s.
5. Arrighi G. The Developmentalist Illusion: A Reconceptualization of the Semiperiphery. *Semiperipheral states in the world-economy*. Westport, 1990. P. 11-47.
6. Arrighi G. The Long Twentieth Century. Money, Power, and the Origins of Our Times. London : Verso, 1994. 432 p.
7. Arrighi G. The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of our Times. 2nd ed. Verso, 1996. 400 p.
8. Arrighi G., Drangel J. The Stratification of the World-economy: An Exploration of the Semiperipheral Zone. *Review (Fernand Braudel Center)*. 1986. Vol. 10, no. 1. P. 9-74.
9. Arrighi G., Silver B. J., Brewer B. D. Industrial convergence, globalization, and the persistence of the *North-South divide*. *Studies in Comparative International Development*. 2003. Vol. 38, no. 1. P. 3-31.
10. Bellou F. Direct and Indirect Leadership: The Case of the US in Bosnia. University of Cambridge Press, 1998. P. 3-18.
11. Brodel F. Civilization and Capitalism, 15th-18th Century. Vol. III: The Perspective of the World. Berkeley, California, USA : University of California Press. 1992. 704 p.

12. Brzezinski Z. The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives New York: Basic books, 1997. 240 p.
13. Buzan B., Little R. International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations. Oxford, New York : Oxford University Press, 2000. XVI, 452 p.
14. Brzezinski, Z. The Grand Chessboard. Lviv–Ivano-Frankivsk: Lilya-NV. 2000. 236 p
15. Čajka, R. Impact of Political Cycles on Structural Deficits – Evidence from the Central European Countries. *International Proceedings of Economics Development and Research*. 2012. Vol. 50. P. 10-14.
16. Collins R. Macrohistory: Essays in sociology of the long run. Stanford, Calif : Stanford University Press, 1999. 312 p.
17. Cukierman, A. A Positive Theory of Discretionary Policy, the Cost of Democratic Government, and the Benefits of a Constitution. *Economic Inquiry*. 1986. Vol. 24. Issue 3. P. 367-388.
18. DuBois T. D. Hegemony, Imperialism and the Construction of Religion in East and Southeast Asia. *History and Theory*. 2005. Vol. 44 (4). P. 113–131.
19. Ferguson N. Empire: How Britain Made the Modern World. Penguin: 2004. 448 p.
20. Fontana B. Hegemony and Power: On the Relation between Gramsci and Machiavelli, London-Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993. 384 s.
21. Frank A. G., Barry K. G. The World System: Five hundred years or five thousand? New York : Routledge. 1996. 344 p
22. Fukuyama F. America at the Crossroads: Democracy, Power and Neoconservative legacy, New Haven. Yale University Press, 2006. 244 p.
23. Gilman N. Mandarins of the Future Modernization Theory in Cold War America. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003. 329 c.
24. Gilpin R.G. No one loves political realist. *Security Studies*. 2007. № 5. P. 3-26.
25. Harisson E. The Post-Cold War International System, the Strategies, Institutions and Reflexivity. New York. : Routledge, 2004. 196 p.

26. Huntington, S. Political Order in Changing Societies. Yale University Press. 1973. 500 p.
27. Ikenberry G. John. The Future of International Leadership. *Political Science Quarterly*, 1996. Vol. 111. № 3. P. 385-402.
28. Kindleberger Ch.P. Hierarchy versus inertial cooperation. *International Organization*. 1986. № 4 (40). P. 841-847.
29. Kissinger H. Does America need a foreign policy?: Toward a diplomacy for the 21st century. New York : Simon & Schuster, 2001. 352 p.
30. Kissinger H. World Order. Penguin Press, New York, 2014. 452 p.
31. Kupchan C.A. No One's World. The West, The Rising Rest, and The Coming Global Turn. New York : Oxford University Press, 2012. 272 p.
32. Milas C. Employment, Output and Political Business Cycle Effects in the Greek Non-tradable Sector. *Applied Economics*. 2000. Vol. 32. Issue 2. P. 123-133.
33. Minzner Carl. End of an Era: How China's Authoritarian Revival is Undermining Its Rise. Oxford : Oxford University, 2018. 279 p.
34. Modelski G. Long Cycles in World Politics. London : Macmillan Press, 1987. 256 p.
35. Modelski G. Long-Term Trends in World Politics. *Journal of World- Systems Research*. 2005. Vol. XI, № 2. P. 195-206.
36. Modelski G. World system evolution. World-system history: the social science of long-term change. London: Routledge, 2000. 380 p.
37. Nye J. S. American Strategy After Bipolarity. *International Affairs*. 1990. Vol. 66. №. 3. P. 513-521.
38. Persson, T., Tabellini, G. Macroeconomic Policy, Credibility, and Politics. Chur: Harwood Academic Publishers, 1990. 186 p.
39. Rossi S. Gramsci in carcere. L'itinerario dei Quaderni (1929-1933), Guida editore, Napoli 2014. 188 s.
40. Schenoni L. L. Oxford Research Encyclopedia of International Studies. Oxford: Oxford University Press, 2019. 584 p.

41. Taylor P. Britain and the Cold War. 1945 as Geopolitical Transition. London: Pinter Publishers, 1990. 180 p.
42. Thompson S. «Gramsci and James Connolly: Anticolonial Intersections», in Interventions, Vol. 5, no.3, 2003, P. 371-381.
43. Wallerstein I. Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. University of California Press, 2011. 440 p.
44. Wallerstein I. The Essential Wallerstein. New York: The New Press, 2000. 471 p.
45. Wallerstein I. The inter-state structure of the modern world-system. International theory: positivism and beyond: Cambridge University Press, 1996. 448 p.
46. Wallerstein I. The West, Capitalism, and the Modern World-System. *Review*. 1992. Vol. XV, Is. 4. P. 561-619
47. Wallerstein I. Unthinking Social Science. The Limits of Nineteenth-Century Paradigms. Cambridge : Polity Press, 1991. 296 p.
48. Webb M.C., Krasner S.D. Hegemonic stability theory: an empirical assessment. *Review of International Studies*. 1989. № 15. P. 193-198.
49. Wolff L. Inventing Eastern Europe: The map of civilization on the mind of the enlightenment. Stanford, Calif : Stanford University Press, 1994. 419 p.
50. Yetiv Steve A., Oskarsson Katerina. Challenged Hegemony: The United States, China, and Russia in the Persian Gulf. Palo Alto : Stanford University Press, 2018. 253 p.
51. Андрущенко М.О. Деякі аспекти концепції хронополітики Джорджа Модельські. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: Питання політології*. 2009. № 893. С. 72-78.
52. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. Глобалізація і безпека розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2001. 733 с.
53. Вулф Л. Винайдення Східної Європи Мала цивілізації у свідомості епохи Просвітництва. Київ: СП «Часопис «Критика». 2009. 591 с.

- 54.Герасимчук Т. Міжнародний порядок ХХІ століття: основні теоретико-концептуальні підходи. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2016. № 25. С. 335-355.
- 55.Годлюк А. М. Американське лідерство в ХХІ столітті. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2011. Вип. 103. Ч. 1. С. 67-71.
- 56.Грабинська І. В. Ділові політичні цикли у сучасній ринковій економіці. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.13. С. 160-170.
- 57.Грамші А. В'язничні зошити. Вибрані записи. Пер. з іт. Київ: Вперед, 2014. 241 с.
- 58.Дудко І. Д. Критерії і механізми забезпечення міжнароднополітичних інтересів США в нестаціонарній системі міжнародних відносин : дис. д-ра політ. наук: 23.00.04; Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ, 2008. 455 с
- 59.Запорожченко Р. Концептуальні засади дослідження гегемонії як процесу реалізації владних відносин. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 28. С. 140-146.
- 60.Іщенко І. В. Альтерглобалізм у світовому соціальному просторі. Сучасний дискурс міжнародних відносин: колективна монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2018. 228 с.
- 61.Казаков В. С. Конфлікт «боротьби за гегемонію» в теорії системних циклів накопичення Джованні Аррігі. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2013. № 1. С. 59-64.
- 62.Копилов О. В. Антоніо Грамші: неомарксистська експлікація діалектики влади і знання. *Гуманітарний часопис*. 2005. № 4. С. 10-17.
- 63.Коппель О.А. Цивілізаційна парадигма формування нового світового порядку в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 75, ч. 2. С. 34-39.

64. Кудрявцева Г. Партія в системі поглядів Антоніо Грамші. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2013. Вип. 49. С. 97-99.
65. Кутуєв П. Новітні соціологічні теорії: модерн у континуумі «Схід-Захід». Навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2012. 384 с.
66. Кутуєв П. Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології: монографія. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2016. 516 с.
67. Майборода Ю. О. Фактори глобального торговельного лідерства США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 2019. Вип. 27(1). С. 111-115.
68. Мельничук Н. Лідерство США в умовах глобальних трансформацій. *Політичний менеджмент*. 2013. №1-2. С. 202-212.
69. Мицик Л. Еволюція глобального лідерства США в сучасній системі міжнародних відносин. *Історичні і політологічні дослідження*. 2019. № 1 (64). С. 29-36.
70. Павленко Ю. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства. Київ: Либідь, 1996. 360 с.
71. Перфільєва А., Сілютіна І., Антипенко, Н., Власенко, Д. Цифрова економіка як фактор економічного розвитку держави. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2021. №6 (41), С. 329-338.
72. Перфільєва А.О. Вихід регіонів держави на міжнародну арену: теоретико-концептуальний аналіз. *Регіональні студії*. 2021. Вип. 27. С. 95-100.
73. Перфільєва А.О. Гегемонізм в сучасних міжнародних відносинах. *«Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії»*. 2019. № 27. С. 93-98.
74. Петрушкевич М. Гегемонія мас-медіа. Релігійна комунікація у контексті масової культури. Острог : Національний університет «Острозька академія», 2018. 408 с.

- 75.Погорєлова І., Дудко І. Китай у політиці США: до питання про стратегічні орієнтири адміністрації Б. Обама. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23(2). С. 66-71.
- 76.Погоріла Н. О. Доктринальний вимір глобального лідерства США за президентства Б. Обама. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2017. №14. С. 3-17.
- 77.Пурій М.Р. Гегемонія в теорії і практиці міжнародних відносин : автореф. канд. політ. наук : 23.00.04. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 240 с.
- 78.Пурій М.Р. Демократизація як основний аспект ідеологічного виміру гегемонії США. *Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць*. 2015. Вип. 102. С. 437-442.
- 79.Решетило В. П. Глобальна економіка : навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 167 с.
- 80.Романюк Н.А., Пурій М.Р. Еволюція підходів до розуміння гегемонії в теорії міжнародних відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 129. С. 34-46.
- 81.Сергієнко Т.І. Феномен гегемонічного статусу США у міжнародних відносинах. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*, 2023. № 3 (69). С. 69-74.
- 82.Суліма Є.М., Шепелєв М.А. Глобалістика : підручник. Київ : Вища школа, 2010. 544 с.
- 83.Тихоненко І. В. Стратегія національної безпеки США як інструмент підтримки глобального лідерства та міжнародного порядку за адміністрації Б. Обама та Д. Трампа. *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 158-163.
- 84.Толстов С. В. Фактори, фази та стадії еволюції міжнародної системи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24(2). С. 32-49.

85. Українська дипломатична енциклопедія : у 5 т. Гол. редкол. Д. В. Табачник.
Харків : Фоліо, 2013. Т. 1. 780 с.
86. Федів Р. Проблема лідерства у міжнародних відносинах на сучасному етапі.
Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2013. Вип.
32. С. 128-136.
87. Фесенко М. Перспективи збереження лідерства США в постбіполярній
міжнародній системі. *Американська історія та політика*, 2016. № 2. С. 31-
37.
88. Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу.
пер. з англ. М.М. Климчук. Київ : Основи, 2019. 376 с.
89. Шевчук О.В. Зовнішня політика країн АТР (1945-2000 рр.): Навч. посіб.
Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. 292 с.
90. Шепелєв М.А. Концепції гегемонії у сучасній геополітичній науці. *Грані*.
2013. № 8 (100). С. 71-77.
91. Щедрова Г. П. Геоекономічний вимір політичних конфліктів у сучасному
світі. Політичні конфлікти та кризи: мобілізаційні чинники громадянської
активності: монографія. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019.
200 с.

АНОТАЦІЯ

Назаренко Я. В. Сучасні теорії циклів гегемонії: глобальні, регіональні та локальні імплікації. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків. 2025.

У дослідженні розглядаються теоретичні та практичні аспекти феномена гегемонії в контексті глобальної, регіональної та локальної політики. У першому розділі проаналізовано поняття гегемонії, її історичний і теоретичний розвиток, а також ключові підходи до вивчення циклів гегемонії, представлені в роботах Іммануїла Валлерстайна, Роберта Гілпіна, Джованні Аррігі та Антоніо Грамші. Окрему увагу приділено методології дослідження циклічних змін у світовій політиці та економіці, що дозволяє глибше зрозуміти природу домінування на різних рівнях.

Другий розділ присвячений еволюції глобальних гегемоній на прикладах Британської, Американської та потенційної Китайської гегемонії. Детально розглянуто світ-системний аналіз Іммануїла Валлерстайна та глобальні гегемонічні цикли, які формують основи сучасних міжнародних відносин.

У третьому розділі проаналізовано регіональну гегемонію як важливий інструмент контролю на рівні географічних макрорегіонів, а також особливості локальних гегемоній через призму конкретних конфліктів. Особливу увагу приділено взаємодії глобальних, регіональних і локальних гегемонічних структур, що демонструє їхній вплив на стабільність та розвиток сучасного світу.

Робота є комплексним дослідженням, яке дозволяє зрозуміти динаміку гегемонічних циклів та їхній вплив на світову політику й міжнародні відносини.

Ключові слова: гегемонія, цикл, держава, глобальна, регіональна, локальна, взаємодія.

SUMMARY

Nazarenko Y. V. Modern Theories of Hegemonic Cycles: Global, Regional, and Local Implications. V. N. Karazin Kharkiv National University. Kharkiv. 2025.

The study examines the theoretical and practical aspects of the phenomenon of hegemony in the context of global, regional and local politics. The first section analyzes the concept of hegemony, its historical and theoretical development, as well as key approaches to the study of hegemonic cycles, presented in the works of Immanuel Wallerstein, Robert Gilpin, Giovanni Arrighi and Antonio Gramsci. Special attention is paid to the methodology for studying cyclical changes in world politics and economics, which allows for a deeper understanding of the nature of dominance at different levels.

The second section is devoted to the evolution of global hegemonies using the examples of British, American and potential Chinese hegemony. Immanuel Wallerstein's world-system analysis and global hegemonic cycles that form the foundations of modern international relations are considered in detail.

The third chapter analyzes regional hegemony as an important tool of control at the level of geographical macroregions, as well as the features of local hegemonies through the prism of specific conflicts. Particular attention is paid to the interaction of global, regional and local hegemonic structures, which demonstrates their impact on the stability and development of the modern world.

The work is a comprehensive study that allows us to understand the dynamics of hegemonic cycles and their impact on world politics and international relations.

Key words: hegemony, cycle, state, global, regional, local, interaction.